

dnk DE NIEUWE KRONIEK

dertiende jaargang, nummer 1, maart 2022

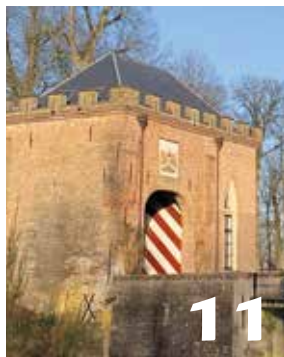

Uitgave van Vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken

EEN BIJZONDERE TEKENING EN EEN BIJZONDER VERHAAL

Twee verschillende mannen...
Maarten Vermeulen en Jan Nout.
Ze kenden elkaar in 1954
waarschijnlijk niet, maar allebei
zijn ze in dat jaar buitengewoon
geïnteresseerd in de restauratie
van de kerk in Wadenhoijen.

SPECTACULAIRE INBRAAK IN KASTEEL SOELEN

Een drietal inbrekers, naar later
bleek bekenden uit de Amsterdamse
onderwereld, wisten zich in de nacht
van 23 op 24 maart 1955 toegang te
verschaffen tot kasteel Soelen.

RUIM HONDERD JAAR STIJLDANSEN IN TIEL

Veel inwoners van Tiel en
omgeving bewaren nog goede
herinneringen aan de tijd dat
ze op dansles waren bij vooral
Bemer, van Wamel, de Hovenier,
Timmermans of Wildschut.

KELDER- HERINNERINGEN

Toen de geallieerde luchtlandin-
gen bij Arnhem in het najaar van
1944 vastliepen, had dit grote
consequenties. Hoewel de Tiele-
naren de bevrijders in het Land
van Maas en Waal konden zien,
bleven de Duitsers heer en mees-
ter in de stad. Delen van Tiel bij
de rivier werden tot Sperrgebiet
verklaard en ontruimd. Uiteinde-
lijk volgde midden januari 1945
de totale ontruiming.

Voorwoord	3
Een bijzondere tekening en een bijzonder verhaal	4
Spectaculaire inbraak in Kasteel Soelen	11
Ruim honderd jaar stijldansen in Tiel	14
Gymnasiumsteen herplaatst	22
Winnarissen OKT-prijs 2022 bekend	23
Elf keer de Voorstad	24
Wie ligt er in dat graf	30
Kelderherinneringen	34
Een trip van de Groenmarkt in Tiel	38
Cultuur als een jojo	40
Hans Willem Rijnke	43
Flipje en Streekmuseum	44
Regionaal Archief Rivierenland	45
Boekbesprekingen	46
Vereniging Oudheidkamer	47

Omslagfoto:
De bocht in de Westluidensestraat.
Aquarel door Lies Veenhoven uit 1979.
In het linker pand zat een schoenmakerij,
dan slijterij Van Gessel, kapper Hazenberg en
het pakhuisje van de Limo-fietsen. Rechts de
tuitgevel van steenhouwerij Caron / Pelle en
een gedeelte van het Hooge Huis.
(Particuliere collectie)

De redactie van de Nieuwe Kroniek is op zoek naar nieuwe artikelen van historische onderzoekers (beroeps- of hobbymatig) over Betuwse gebeurtenissen, personen of plekken. Artikelen worden beoordeeld en van advies voorzien door de redactie. De redactie kan helpen bij het beter leesbaar maken en de afbeeldingskeuze.

Voorstellen voor artikelen met korte omschrijving zijn welkom op:
nieuwekroniek@oudheidkamer-tiel.nl

VOORWOORD

Een groot aantal leden van onze Vereniging heeft het vorig jaar meegedaan aan de actie 'Jumbo-boek'. Samen met Supermarkt Jumbo heeft de Vereniging haar best gedaan een boek te maken dat een beeld geeft van ons Tiel aan het begin van de twintigste eeuw.

Als u het boek vol geplakt hebt met de bijpassende afbeeldingen dan kunt u zien hoe mooi Tiel er een honderd jaar geleden uitzag: prachtige villa's in lommerrijke lanen, gebouwen uit verre tijden, de verschillende markten, de Plantage en de rechtbank, de prachtige entrees van de stad en de diverse gezichten vanaf de Waal op Tiel.

De oorlog maakte een einde aan al dit moois. Tiel kwam er geschonden en ernstig beschadigd uit.

De overlevenden van de oorlog zagen het als hun taak om snel en veel te bouwen. Geld en tijd om gebouwen en huizen in de oorspronkelijke staat te herbouwen was er niet. Hoewel, ik vraag mij af hoe het gelukt is in België (bijv. Leuven: tweemaal herbouwd) en in Duitsland (bijv. Münster).

Veel monumentale huizen en gebouwen zijn er niet meer in Tiel. Het kleine aantal overblijvende zou dus met uiterste zorgvuldigheid moeten worden beschermd. Daarvoor heeft de gemeente een gemeentelijke monumentenlijst opgesteld met het doel zo veel mogelijk monumenten te behouden.

Het is daarom vreemd dat het niet altijd lukt om de weinige monumenten welke wij in Tiel nog hebben voor de toekomst te bewaren. Een voorbeeld hiervan is wat er nu dreigt te gebeuren met het pand Weerstraat 39.

Oorspronkelijk twee panden, in 1954 samengevoegd tot één pand en nu weer te splitsen om op die plek zeven(!) appartementen te creëren. De rechtergevel zal zo veel mogelijk in de oorspronkelijke staat worden hersteld; de linkergevel zal worden herbouwd in – waarschijnlijk – een nietszeggende modernistische stijl.

Ik ben bang dat het zoiets gaat worden als het pand Ambtmanstraat 2: een mislukt project!

In 2020 werd door de gemeente aan bureau Halverstad advies gevraagd m.b.t. Weerstraat 39. Het advies luidde: "Het gevelbeeld en de hoofdstructuur van de twee naast elkaar gelegen winkelhuizen behouden!"

Wat er nu ontwikkeld wordt, lijkt daar in de verste verte niet op!

Martin J. van der Mark,
Voorzitter

P.S. op blz. 40 leest u meer over Weerstraat 39.

EEN BIJZONDERE TEKENING EN EEN BIJZONDER VERHAAL

De restauratie van de Wadenoijse kerk in 1954

Twee verschillende mannen...
Maarten Vermeulen en Jan Nout.
Ze kenden elkaar in 1954 waarschijnlijk niet, maar allebei
zijn ze in dat jaar buitengewoon geïnteresseerd in de
restauratie van de kerk in Wadenoijen.
De een maakte er een unieke tekening van en de ander
deelde zijn herinneringen.
Een tekening en een verhaal; samen brengen ze de
ingrijpende restauratie van toen weer helemaal tot leven.

WAT VOORAFGING AAN DE RESTAURATIE

Na de laatste restauratie van de kerk in 1902 is het gebouw eind 1945 opnieuw aan een grote herstelbeurt toe. Al jaren was er, mede door de oorlog, aan de bijna 900 jaar oude kerk geen grondig onderhoud meer gepleegd en takelde het gebouw steeds verder af. Vooral de daken zijn er slecht aan toe. Op het dak van het koor is zelfs geen enkele lesteen meer te bekennen; er ligt alleen nog een laag asfaltpapier op om het inregenen enigszins te kunnen tegengaan. In 1952 is de toestand inmiddels zó verslechterd dat gesproken wordt van algeheel verval en instortingsgevaar. Tussen kerkenraad en Monumentenzorg wordt dan al jarenlang gecorrespondeerd over een broodnodige restauratie. Geraamde kosten, financiering en subsidies, bouwtekeningen, bestekken en voorwaarden vliegen regelmatig over en weer. Zonder daadwerkelijk resultaat. Pas negen jaar later, in het voorjaar van 1954, komt er groen licht van Monumentenzorg

en kan aannemersbedrijf Van Vliet uit Geldermalsen eindelijk aan de slag.

DE POTLOODTEKENING VAN MAARTEN VERMEULEN (1918-1992)

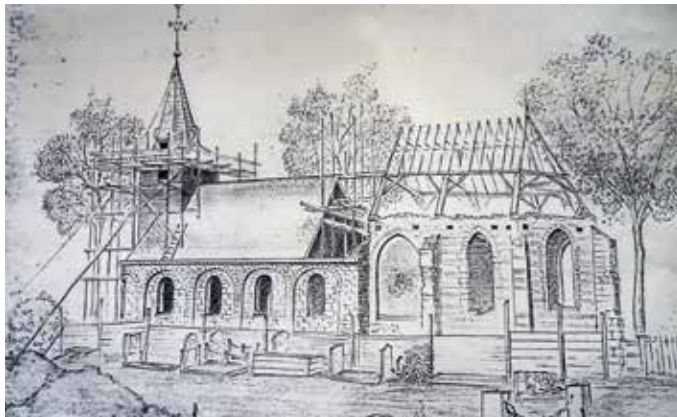
De restauratie is in volle gang als in september 1954 de 36-jarige Maarten Vermeulen met zijn schetsboek en potloden neerstrijkt op de begraafplaats achter de kerk. Daar heeft hij een goed zicht op de zuidzijde van het gebouw. Ooit begonnen als timmerman maar doorgegroeid als bouwopzichter bij de gemeente Tiel (later wordt hij er gemeentearchitect) leidt hij door de week een druk leven; altijd aan het werk of aan het studeren. Behalve op zijn vrije zaterdagmiddag en/of op zondag, want dan kan hij zich niet alleen aan zijn gezin wijden, maar ook aan zijn grote hobby: het tekenen en schilderen van monumenten. Met potlood, krijt, inkt of (water)verf.

Maarten Vermeulen
(Privécollectie)

Op die bewuste dag in september neemt hij in alle rust de in restauratie zijnde kerk nauwkeurig in zich op en tekent deze tot in detail in zijn schetsboek. Niet wetende dat hij aan een uniek stukje werk bezig is dat eind 2021, bijna 70 jaar later, door zijn zoon Martin op zolder wordt gevonden en vervolgens aan de Stichting Vrienden van de Kerk van Wadenoijen wordt aangeboden. De Stichting is bijzonder verguld met de unieke tekening die namelijk iets weergeeft wat op geen enkele andere foto uit die tijd te zien is: de restauratie van de kerk in 1954 in volle gang!

Hoewel Monumentenzorg een fraaie collectie foto's heeft van de restauratie is er niet één foto bij die zo'n mooi overzicht geeft als deze bijzondere tekening. Wat Maarten Vermeulen ons laat zien is een momentopname van de kerk in al zijn eenvoud en kwetsbaarheid. Het is overduidelijk dat het ook nog maanden zal duren voordat de restauratie afgerond is en de kerk weer in gebruik genomen kan worden. Toch is er al veel gebeurd. Zo is het sloopwerk al zichtbaar een tijdje achter de rug en is er zelfs al begonnen met de opbouw van een totaal vernieuwde kap op het koor. Maar er moet nog veel meer gebeuren;

📍 Tekening van de kerk te Wadenoijen, Maarten Vermeulen (Collectie Stichting Vrienden van de Kerk van Wadenoijen)

de daken, de toren en de vensters zijn bij lange na nog niet klaar. Oude pleisterlagen moeten nog worden verwijderd en al het metselwerk worden uitgehakt. Alleen al voor de muren liggen nog 10.000 tufstenen klaar om steen voor steen het vele versleten muurwerk te vervangen. En dit is dan alleen nog maar de buitenkant van de kerk. Behalve een momentopname geeft de tekening ook een tijdsbeeld weer: de houten steigers, de toren die geschoord wordt met een houten steigerpaal en een dik touw. De houten schotten rondom de kerk om de graven te beschermen.

📍 Voor de restauratie van 1953 (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

📍 1956 ná restauratie (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

🕒 Aquarel kerk Erichem (Collectie M. Vermeulen)

🕒 Krijttekening kerk Kapel-Avezaath (Collectie M. Vermeulen)

🕒 Aquarel Betuws landschap (Collectie M. Vermeulen)

Tot slot de begraafplaats met maar een paar stenen grafmonumenten en een enkele paal met een nummer erop.

Niet alleen de kerk van Wadenoijen had de warme belangstelling van Vermeulen, ook andere monumenten in de omgeving hadden zijn interesse en werden door hem op papier en doek vereeuwigd. Zo tekende en schilderde hij in die periode (die ca. acht jaar duurde) niet alleen veel kerken maar ook Betuwse boerderijen en landschappen.

Voor al oude kerken bleven hem zijn hele leven lang fascineren. Na zijn pensionering stortte hij zich dan ook volledig op zijn grote passie: de bouwhistorie van een 15-tal dorpskerken in de omgeving. Het was de bedoeling om alles wat hij daarover in een manuscript had vastgelegd ook in boekvorm uit te geven, maar daar is het helaas nooit van gekomen.

Jan Nout
(Privécollectie)

DE HERINNERINGEN VAN JAN NOUT (1935-2019)

Zoals Maarten Vermeulen door zijn tekening ons een mooie impressie gaf van de restauratie van de buitenkant van de kerk, zo deed Jan Nout hetzelfde – maar dan op een andere manier – van de binnenkant. Niet met een tekening maar met het verwoorden van zijn herinneringen in een interview met Meine Jansma tijdens de laatste restauratie van de kerk in 2003. (Jansma was lid van de restauratiecommissie en maakte elke week een nieuwsbrief waarin hij ook het gesprek met Nout vastlegde.)

Jan Nout aan het woord

“Als klein kind heb ik vaak in de kerk rond gehold en me verstopt achter de houten banken. Later vonden er allerlei jeugd- en jongerenactiviteiten in plaats waar ik ook aan deelnam. Ja, ik heb heel wat voetstappen in de kerk gezet. Toen ik dan ook in 1953 hoorde – ik was in die tijd leerling-timmerman bij aannemer Van Beest in Ophemert – dat ‘mijn’ Wadenoijsse kerk gerestaureerd zou worden, wilde ik daar niet alleen graag bij zijn, maar ook aan werken. Ik vroeg ontslag aan bij Van Beest en solliciteerde bij aannemer Van Vliet uit Geldermalsen.

Toch duurde het nog even eerdad aan het werk begonnen kon worden en ik had daarvoor een tijdje geen werk. Maar niks doen was niks voor mij en gelukkig kon ik tijdelijk

aan de slag als appelplukker. Géén uitdaging maar het leverde wel verdiensten op en ik was van de straat en uit de kroeg”.

Jan vertelt verder over hoe de kerk er toen uitzag: “De kerk was destijds vooral somber en donker. Met één en al hout van binnen, van vloer tot dak, en stond vol houten banken. Die in het midden waren voor het gewone volk en die langs beide kanten voor de welgestelden. Als gewoon volk haalde je het echt niet in je hoofd om op een plek van de welgestelden te gaan zitten.

Boven het achterste deel van het schip was over de hele breedte een houten orgelbalkon. En overal was rondom een lambrisering aangebracht, natuurlijk ook weer van hout! Dat was denk ik om de vochtplekken weg te werken.

Ook in het koor was het één en al hout: helemaal voorin stonden een paar banken voor de kerkenraad en daarvoor een fraai houten soort hekwerk. En natuurlijk een preekstoel en ook een mooie grote Herenbank.

En dan de houten plafonds en daken! Die waren zò vergaan dat ze elk moment konden instorten. Het is toen ook gebeurd dat tijdens het sloopwerk van het dak zo’n oude verrotte balk plotseling naar beneden stortte en de grote grafsteen op de vloer zwaar beschadigde. Het was soms echt levensgevaarlijk!”

En dan gaat Jan als jongste leerling-timmerman eindelijk aan de slag. Vol trots vertelt hij daarover:

“Eerst haalden we alle banken eruit. Daarna braken we het orgelbalkon af en sloopten we de lambrisering eruit. Wagens vol hout zijn weggevoerd en waarheen? Er waren best inwoners van Wadenoijs die wat hout konden gebruiken, al heb ik zo’n vermoeden waar het meeste hout naar toe is gegaan.

Ik hielp met allerlei soorten klussen mee, maar het timmeren en opbouwen vond ik het mooist. Mijn taak was vooral, met behulp van oudere timmerlui, het dak te vernieuwen. De hele kapconstructie hebben

1953 Het schip voor de restauratie
(Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

1953 Het koor voor de restauratie
(Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

we op de vloer van de kerk pasklaar gemaakt en daarna balk voor balk boven in elkaar gezet. Er is geen spijker aan te pas gekomen. Alles is in elkaar gezet met houtverbindingen van zwaluwstaarten en houten pennen die nu nog duidelijk zichtbaar zijn. Dat was nog eens een staaltje vakmanswerk!

Ik heb ook meegewerkt aan het eikenhouten dakbeschoot en aan het nieuwe tochtportaal

wat er voorheen nooit was. En ook heb ik de nieuwe trappen naar en in de toren gemaakt en daar de balken en vloeren helpen vervangen. De nieuwe banken tegen de zuidmuur zijn trouwens niet door ons, maar door dorpstimmerman Kars gemaakt”.

Tot zover de herinneringen van Jan Nout die vooral het timmerwerk beschrijven.

Het schip na de restauratie
(Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Het koor na de restauratie
(Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

WAT VERDER BINNEN NOG MOEST GEBEUREN

Er gingen behalve timmerlui uiteraard nog veel meer ambachtslieden aan de slag in de kerk. Slopers, metselaars, stukadoors, schilders, elektriciens, glaszetters enz. hadden hun handen vol aan het vele werk dat gedaan moest worden.

Hun werk bestond onder andere uit:

- De scheidingsmuur (toog) tussen schip en koor afbreken en daarna vernieuwen.
- Een nieuw rookkanaal metselen.
- Alle ramen van het schip verkleinen en in hun oorspronkelijke (Romaanse) staat terugbrengen
- Een doorgang uithakken (en afwerken) naar de ruimte onderin de toren.
- Het oorspronkelijke kruisgewelf onderin de torenkamer in ere herstellen.
- De bestaande toegangsdeur aan de noordgevel dichtmetselen en vervolgens ernaast een nieuwe toegang uithakken en afwerken.
- De muren van al hun oude pleisterlagen ontdoen, muurwerk herstellen en de muren daarna opnieuw stukadoors en sauzen.
- Alle elektrische bedradingen vervangen.
- De houten vloeren uitbreken en vervangen door beton met daarop oude plavuizen.

DE KERK GERESTAUREERD

In het voorjaar van 1956 werden de restauratiewerkzaamheden, na bijna twee jaar intensieve arbeid, afgerond en kon de kerk opgeleverd worden. Het resultaat mocht er zijn! Stond de kerk in 1953 nog op instorten en zag ze er vervallen, vochtig, overvol en donker uit, drie jaar later was het tegendeel bereikt: de kerk oogde mooi, licht en ruim. En minstens zo belangrijk: er kon weer veilig gekerkt worden. Bij de heropening van hun kerk, zullen de Wadenoijers van de veranderingen versteld hebben gestaan. Van buiten prachtig gerestaureerd en als vanouds weer een pareltje aan de Linge! Al zal de binnenkant, hoe mooi ook, voor velen wel even wennen geweest zijn.

Het allereerste dat zal zijn opgevallen is dat men nu via een tochtportaal de kerk binnenkomt, dat is nieuw. En dan de aanblik van al die nieuwe veel comfortabelere stoelen die de harde, ongemakkelijke banken hebben vervangen! Menig zucht van opluchting zal daarover geslaakt zijn... En dan de preekstoel; die staat niet meer in het koor maar in het schip!

De kerkvoogden en diakenen zitten zowaar ook niet meer op aparte banken maar samen met kerkgangers op de nieuwe lange muurbank tegenover de kansel. En voor de preekstoel staat ook iets nieuws: een grote robuuste tafel met veel ruimte eromheen!

1938 Het gebodenbord voor de restauratie (Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Het gebodenbord na de restauratie (Kerfotografie Diana Nieuwold)

Jan Nout slaat de laatste paal februari 1988 (Foto Jan Bouwhuis)

De gerestaureerde herenbank en het gebodenbord, de laatste eindelijk leesbaar en nu een waar pronkstuk, hebben ook al een andere plek gekregen. Nieuw is eveneens een doorgang vanuit de kerk naar de ruimte onderin de toren die als consistorie gebruikt gaat worden. Het wachten is nu alleen nog op het nieuwe orgel dat in het koor moet komen.

TOT SLOT

Jan Nout maakte evenals Maarten Vermeulen, die ook ooit als timmerman begon, in zijn verdere loopbaan flink carrière. Hij werd uitvoerder in de bouw en had bij het Tielse aannemersbedrijf BAM-Beutener de leiding over verschillende grote projecten. De restauratie aan de toren van de St. Maartenskerk in 1988 was één van Jan's laatste grote klussen.

Wat de kerk in Wadenoijen betreft: deze werd in 2003 opnieuw gerestaureerd, zij het veel minder ingrijpend dan in 1953. De buitenkant van het gebouw veranderde nauwelijks, de kerk van binnen echter onderging opnieuw een gedaantewisseling. De preekstoel kwam weer op de plek van vóór 1953 en de stoelen werden weer in de lengterichting gezet.

Bronnen:

- RAR: archief kerk Wadenoijen
- 29e Nieuwsbrief 2003; Meine Jansma
- met veel dank aan Martin Vermeulen

De kerk anno 2018 (Kerkfotografie Diana Nieuwold)

De kerk anno 2018 (Kerkfotografie Diana Nieuwold)

SPECTACULAIRE INBRAAK IN KASTEEL SOELEN

Een drietal inbrekers, naar later bleek bekenden uit de Amsterdamse onderwereld, wist zich in de nacht van 23 op 24 maart 1955 toegang te verschaffen tot kasteel Soelen en een flinke buit aan sieraden, effecten en geld mee te nemen.

EEN BRUTALE INBRAAK

De indringers kwamen de tuin van het kasteel binnen toen de poort van het kasteel even open stond. Elke avond kwam namelijk de tuinman, die 800 meter verderop woonde, naar het slot om in het ketelhuis de koelininstallatie aan te zetten. Omdat dit karweitje slechts enkele minuten in beslag nam, bleef de zware kasteelpoort even open staan. De inbrekers waren goed geïnformeerd en zijn op dat moment over de brug door de poort de kasteeltuin binnen gegaan. Zij hebben zich daar enige uren schuil gehouden, wachtend tot de kasteelheer de heer H.G.J. Völcker van Soelen¹ naar bed zou gaan. Daarna hebben zij een aanwezige ladder tegen de veranda van het slot gezet en zijn naar boven geklommen.

Achteraf bleek dat deze acrobatische klimpartij was verricht door de reeds meerdere malen veroordeelde Amsterdamse crimineel Jacob V., die slechts één been had. Hij had zijn andere been enkele jaren daarvoor verloren tijdens een uitbraakpoging uit de rechtszaal in Alkmaar.

Via een ingeslagen ruit hebben zij de slaapkamer van de rustende kasteelheer bereikt. Zonder dat deze het merkte hebben zij de sleutel van de brandkast van zijn nachtkastje kunnen bemachtigen. In de brandkast vonden zij de sleutel van de kluis, waaruit zij geld, effecten en sieraden ter waarde van 86.000 gulden ontvreemdden. Onder de sieraden bevonden zich onder andere twee gouden horloges met gouden ketting, een halsketting met vijf zilveren zettingen met grote diamanten, een diadeem bezet met diamanten en een vlinder met diamanten. De insluipers waren goed geïnformeerd over de situatie ter plaatse, men kon goed de weg vinden door de vele vertrekken binnen het kasteel. Ook waren zij bekend met het feit dat de aanwezige alarminstallatie defect was. De telefoonlijn werd tevens onklaar gemaakt.

Met medeneming van de buit zijn de heren in de nacht met de auto teruggekeerd naar Amsterdam. De kasteelheer ontdekte de diefstal de volgende morgen en waarschuwde de politie. Het politieonderzoek leverde in eerste instantie weinig sporen op. Er werden geen vingerafdrukken gevonden. Het buurtonderzoek leverde ook weinig meer op dan het feit dat een voorbijganger 's nachts bij het kasteel een auto had zien staan.

Slapende kasteelheer voor f 50.000 bestolen

Kluisleutels uit kamer gepakt

(Van onze correspondent).

ZOELEN, Zaterdag. IN de nacht van Donderdag op Vrijdag hebben brutale inbrekers uit **kasteel** Soelen een geweldige buit gesleept, terwijl de kasteelheer rustte alen. Zij

waar hij elke avond de koelininstallatie inschakelt. Hij maakt daartoe de kasteelpoort open en laat deze dan vaak achter zich openstaan, omdat het inschakelen vrij vlug gebeurd is. Via de ladder zijn de dieven op een veranda weten te komen, waar zij een ruit vernielden om in het **kasteel** te komen. Van de inbraak en de diefstal

▲ Poortgebouw Kasteel Soelen (Foto Hans Oosterman)

▲ Kasteel Soelen (Foto Hans Oosterman)

DE DADERS ONTMASKERD

De assuradeur van de bezittingen van de heer Völcker van Soelen heeft nog een beloning van 2000 gulden uitgelooft voor degene die inlichtingen kon verschaffen over de verblijfplaats van de sieraden. Echter zonder resultaat.

Intensief spuurwerk van de districtsrecherche van de rijkspolitie in Nijmegen leidde naar de grote steden in het westen van het land. Men verwachtte dat hier de sieraden op de één of andere manier van de hand zouden worden gedaan. De nummers van de gestolen effecten werden aan alle grote bankinstellingen in de gehele wereld doorgegeven. Hierdoor werden zij geblokkeerd en dit deel van de buit verloor dan ook zijn waarde.

De verdeling van de buit tussen Jacob V. en zijn twee helpers leidde tot onenigheid tussen de inbrekers. Een deel van de sieraden was 'glas' volgens Jacob V. en dus waardeloos en was in de Prinsengracht in Amsterdam gedumpt. Tijdens het hengelen naar deze buit door één van de helpers werd hij gesnapt door de politie en in verband gebracht met V. en de inbraak in Soelen.

De inmiddels waardeloos geworden effecten werden door hoofdinbreker Jacob V. aan zijn zuster overhandigd, met de opdracht deze te vernietigen. De effecten werden door haar echter in een loods verborgen en aldaar door de recherche ontdekt. Deze ontdekking leidde uiteindelijk in juni 1955 tot aanhouding van de hoofdverdachte Jacob V. en zijn twee kompanen in Amsterdam. Het grootste deel van de sieraden werd ook bij hen aangetroffen.

Tijdens de verhoren bleek dat de inbrekers erg goed op de hoogte waren van de plaatselijke situatie. Er bleek dan ook een tipgever uit de omgeving van het kasteel te zijn. Het betrof de voormalige huisknecht van de heer Völcker van Soelen, een man van Poolse origine die in 1951/52 op het kasteel had gewerkt. Na onenigheid met de kasteelheer vestigde hij zich als automonteur in Zoelen. Overigens had ook deze Pool slechts één been.

Hij had zijn andere been verloren tijdens de oorlogshandelingen bij de bevrijding van Nederland in 1944. Uit rancune naar zijn vroegere werkgever heeft hij informatie over de situatie in het kasteel en de inhoud van de brandkast naar contacten in de Amsterdamse onderwereld doorgespeeld.

▲ Huis van Bewaring in Arnhem (Foto Facebook Oud-Arnhem)

DE DADERS VEROORDEELD

De rechtszaak tegen de verdachten vond plaats in het gerechtshof in Arnhem in januari 1956. De heer Völcker van Soelen heeft de berechting helaas niet meer mee kunnen maken. Hij overleed op 64-jarige leeftijd op 28 december 1955.

De hoofdverdachte Jacob V. werd veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf. De beide andere medeplichtigen kregen drie jaar. De voormalige Poolse huisknecht en tipgever kreeg slechts één jaar gevangenisstraf. De rechter toonde enige clementie vanwege het feit dat betrokkene had meegevochten in de bevrijding van Nederland en daarbij ook nog een been had verloren.

Het verhaal had nog een opmerkelijk staartje, want de tot vier jaar veroordeelde éénbenige hoofdverdachte heeft in februari 1956 nog een spectaculaire uitbraakpoging gedaan uit het huis van bewaring in Arnhem. Vanuit de kapel van het huis van bewaring trachtte hij met aan elkaar geknoopte beddenlakens de begane grond twaalf meter lager buiten de gevangenis te bereiken. De beddenlakens scheurden echter. De gevangene viel naar beneden en brak daarbij zijn enkel. Hij heeft zich

daarna met één been en een gebroken enkel naar de hoofdingang gesleept, waar men hem wederom inrekende en de nodige medische verzorging gaf.

Bronnen

- Tientallen kranten artikelen en berichten uit De Telegraaf, Het Parool, Trouw, De Arnhemse Courant en het Algemeen Handelsblad in periode maart 1955 t/m februari 1956
- F. Vogelenzang en L. Wevers, Zoelen, Symbool van macht en weelde, 2011 uitgeverij Matrijs/NKS

Noot

- 1 Kasteelheer: Hendrik Gerard Johan Völcker (1891-1955), heer van Soelen en Aldenhaag, ritmeester der huzaren, fruitteler en multimiljonair. Hij verwierf het kasteel in 1925 door vererving.

Hij trad in 1930 in het huwelijk met Cornelia Caroline van Asch van Wijck, uit dit huwelijk werd in 1932 in Soelen Johan Adolf Völcker († 2011) geboren. Bij de geboorte is de moeder Cornelia Caroline van Asch van Wijck overleden. Johan Adolf Völcker heeft het kasteel van 1956 tot 1961 op vele onderdelen gerestaureerd. In 1974 werd het kasteel ondergebracht in een Stichting. Na 1974 werden elf woonappartementen in het kasteel en het koetshuis gebouwd. In 1992 werden kasteel en landgoed overgedragen aan Staatsbosbeheer.

◀ Slotheer H.J.G. Völcker van Soelen (Foto uit De Telegraaf 26 maart 1955)

♻ Dansles volwassenen omstreeks 1980 (Collectie auteur)

RUIM HONDERD JAAR STIJLDANSEN IN TIEL

Veel inwoners van Tiel en omgeving bewaren nog goede herinneringen aan de tijd dat ze op dansles waren bij vooral Bemer, van Wamel, de Hovenier, Timmermans of Wildschut. Ruim een eeuw lang spelde de dansvloer een rol in het sociale leven, niet alleen in Tiel. Maar geleidelijk wordt het stiller rond de quickstep, tango en cha cha cha. De uitnodiging “heren vraagt u een dame” dreigt voorgoed te verstommen.

SOCIAL DANCING

In het begin van de twintigste eeuw was dansen met een partner van het andere geslacht populair. Dansrages wisselden elkaar in rap tempo af. Het was de tijd van dansen zoals de twostep, de boston, de cakewalk en de foxtrot. In veel steden verrezen balzalen, waar vooral jongere mensen elkaar ontmoetten. De dansvloer werd zo een huwelijksmarkt bij uitstek. Kunnen dansen werd generaties lang als een sociale vaardigheid beschouwd. Vandaar de aanduiding ‘social dancing’ en vandaar dat ook ‘maintien’, ofwel ‘omgangsvormen’ heel lang onderdeel was van het onderwijs in stijldansen.

Al in 1907 begon J.B.M. Koenders een dansschool in Nijmegen en al gauw startte men ook in Tiel met ‘onderwijs in moderne- klassieke- salondansen, physical exercise et maintien’.

DANSSCHOOL BEMER

De Tielenaar Jan Bemmer bouwde in het begin van de jaren twintig bekendheid op als humorist. Hij trad alleen op, maar ook samen met C. van Keulen als het cabaret-duo Freddy en Jopie.

In 1922 begon hij in het gebouw Gustaaf Adolf met het geven van danslessen. Daarnaast bood hij zich ook aan als baldirectie. In die tijd werd namelijk vaak bij feestavonden of bals een balleider ingehuurd om het publiek op de dansvloer uit te nodigen, het orkest te instrueren en toezicht te houden. Daarbij waren zijn kwaliteiten als humorist ongetwijfeld van toegevoegde waarde. In 1923 verplaatste hij de danslessen naar de zaal van A. v.d. Berg in de Voorstad, het latere Hof van Gelre. In maart 1926 gaf Bemmer in de bovenzaal van hotel de Roos aan de Grotebrugse Grindweg een gemaskerd bal en in september demonstreerde hij daar o.a. de dansen: heebie jeebie, tango, jayle blues en charleston.

Hij verplaatste de danslessen naar deze locatie, die hij in 1930 overigens weer inruilde voor zaal d’ Oranjeboom aan de Kleibergstraat.

VILLA FLORA

In 1932 vierde dansschool Bemmer z’n tienjarig bestaan. Het hoogtepunt dat jaar was de opening van een eigen dansschool. Deze werd gevestigd in Villa Flora aan de Hoveniersweg 27 in Tiel. De benedenverdieping van dit pand werd verbouwd tot een, naar huidige begrippen, kleine danszaal. De krant schreef daarover “Onze stad is een nieuw dansinstituut rijk geworden. De heer J. Bemmer, welbekend als cabaretier en dansleeraar heeft, als lid van den Nederlandschen Bond van Dansleeraren, het diploma van dien bond verworven en zich daarmee de erkenning bezorgd als leeraar. Over de inrichting van zaal en dansvloer niets dan goeds, want alles is tot in de kleinste bijzonderheden verzorgd en berekend op intieme gezelligheid” en verder: “Met zijn assistente, mejuffrouw B. Wiolders, demonstreerde de heer Bemmer enkele modedansen, waarmee hij toonde met het allernieuwste volkomen bekend en vertrouwd te zijn”.

♣ Villa Flora later dansschool Bemmer (Collectie RAR)

ROMANTISCH

Rond die tijd deed ook de geluidsfilm zijn intrede. Hollywood produceerde filmmusicals met groots opgezette scènes en met de beste acteurs, zangers en dansers. Legendarische dansparen zoals Fred Astaire en Ginger Rogers veroverden het witte doek. Hun optredens vormden een mengeling van tapdance en ballroomdance. Helemaal passend in het tijdsbeeld van toen dus, zoals eind van de jaren zeventig de film Saturday Night Fever het discodansen romantiseerde, compleet met glitterballen en andere lichteffecten. Helaas werd vooral in orthodox christelijke kringen het dansen als onzedelijk gezien en verboden, terwijl de katholieke kerk zich actief bemoeide met het dansonderwijs en daar ook regels voor stelde. Mede daarom formeerden alle Tielse dansscholen destijds speciale 'Rooms-Katholieke clubs'.

BRONMEIJER

Op 2 december 1932 trouwde de heer Jorinus Andries Bronmeijer, geboren op 14 april 1903 in Den Haag met de uit Tiel afkomstige mejuffrouw Maaïke Pelle. Hij was aanvankelijk technisch tekenaar, maar bleek ook een verdienstelijk danser. In 1933 slaagde hij als eerste Nederlander cum laude voor het hoogste dansleraren-diploma in Londen.

Bronmeijer ontwikkelde zich tot een gerenommeerd opleider van dansleraren.

Ⓜ J.A. Bronmeijer 1938
(Collectie auteur)

Mogelijk is de helft van de erkende dansleraren en -leraressen opgeleid door het instituut Bronmeijer aan de Lange Poten in Den Haag. Daaronder in de jaren dertig en veertig ook de heren Theo Girrel en Joop van Wamel uit Tiel.

GIRREL

Girrel deed op 15 juli 1937 met gunstig gevolg examen en ging eind 1937 danscursussen geven in de bovenzaal van hotel-café de Roos. Bij gelegenheid van de Tielse kermis organiseerde hij daar een bal met muziek van zijn eigen stemmingsorkest. Met dit orkest trad hij vervolgens regelmatig op in het Waalpaviljoen, waarnaar hij ook zijn danslessen verplaatste.

Al in het voorjaar van 1939 opende hij zijn eigen dansschool in gebouw de Witte Brug aan de Konijnenwal 39 in Tiel. Dansschool Girrel heeft nog tenminste tot 1947 bestaan. In augustus 1939 organiseerde Girrel in het Waalpaviljoen demonstraties van nieuwe dansen "die te Amsterdam ingestudeerd zijn", waaronder yankee doodle, booms-a-daisy en the all change walk. Ook organiseerde hij een danswedstrijd om het kampioenschap van Tiel, waaraan maar vier paren deelnamen. Winnaars waren de heer J. van Wamel en mej. B. Jansen.

VAN WAMEL

Diezelfde J. (Joop) van Wamel had de smaak te pakken en kondigde in oktober 1940 aan danslessen te gaan geven aan de Hoveniersweg 140. Ook hij rondde de opleiding tot dansleraar bij Bronmeijer met gunstig gevolg af. Het was 1942. Dansscholen kregen van de bezetters toestemming om hun activiteiten onder enkele restricties voort te zetten. Het pand aan de Westluidensestraat 30, waarin dansschool Joop van Wamel dansles gaf, liep oorlogsschade op. In de zomer van 1945 werd de gerestaureerde zaal weer in gebruik genomen.

Pas in februari 1946 organiseerde Van Wamel een groot bal in gebouw Gustaaf Adolf. Een maand later organiseerde men daar ook regionale amateurkampioenschappen, gejureerd door het echtpaar Bronmeijer. Na een korte tijd danslessen in de achterzaal van Hotel Restaurant Suisse aan de Korenmarkt 8 in Tiel vestigde Van Wamel zich aan de Nieuwe Tielseweg 28, in een royaal pand. Dit pand stond in de volksmond bekend als ‘Het Bruine Huis’, omdat er tijdens de Tweede Wereldoorlog het Tielse hoofdkantoor van de NSB was gevestigd. Het behield zijn functie van dansschool tot 1979.

DE JAREN VIJFTIG

Vanaf de jaren vijftig waren eigenlijk alleen de dansscholen Bemer en Van Wamel nog in Tiel actief.

Dansschool Bemer werd in 1950 uitgebreid met een aparte foyer, barruimte, een toneel en de bijbehorende kleedkamers. In 1959 werd achter het monumentale pand een tuinzaal gebouwd. Beide zalen werden ook verhuurd voor bijvoorbeeld bruiloften en partijen. Vele Tielenaren bewaren nog goede herinneringen aan de talloze dansavonden met livemuziek die er werden georganiseerd. Na verloop van tijd werden de danslessen overgenomen door Bep (1930), de jongste dochter van de oprichters, samen met haar man Wim de Groot.

📍 Hotel de Waalstroom (Collectie RAR)

DE JAREN ZESTIG

Veel factoren die bijdroegen aan de populariteit van het stijldansen vielen geleidelijk weg. Livemuziek werd onbetaalbaar. Beat en underground muziek kwamen op en de jeugd keerde zich af van alles wat met traditie te maken had, waaronder het gedateerde stijldansen. Als gevolg daarvan sloten veel dansscholen hun deuren of gingen verder als discotheek.

De schrijver van dit artikel ging in 1965 op dansles bij de nieuw gebouwde dansschool Grijsbach in Waalwijk, met een zaal van 20 x 13 meter. Iedere eerste les in de wit verlichte zaal begon met een uitgebreide uitleg over etiquette. Bijvoorbeeld hoe je als heer een dame ten dans vraagt en haar naar de dansvloer begeleidt. Ik sloeg geen les of dansavond over en zette me gretig in om het chronische tekort aan ‘heren’ aan te vullen. Ja ‘heren’, want eenmaal op dansles sprak je over dames en heren.

DE JAREN ZEVENTIG

Aan het einde van de jaren zestig voltrok zich geleidelijk een omslag op en rond de dansvloer.

Vooruitstrevende dansscholen wierpen hun stijve imago af en stemden hun bedrijfsvoering af op de veranderde voorkeur van het publiek.

📍 Hotel Telkamp (Collectie RAR)

Het witte licht maakte plaats voor kleurenspots, blacklights, glitterballen en projectoren. De ouderwetse strict tempomuziek maakte plaats voor top 40 muziek van populaire radiozenders, waaronder de zeezender 'radio Veronica'. Het tijt keerde. De dansscholen die de eerdere kaalslag hadden overleefd kregen het druk. Naast de jeugd vonden ook steeds meer volwassenen de weg naar de dansschool, als een soort inhaaleffect.

AMATEURWEDSTRIJDEN

Ik deed mee aan amateurwedstrijden en begon in 1969 met een nieuwe partner, Anne Vrinten, onderin de selectieklasse. Voordat de dag om was werden we kampioen van de derde klasse en bleken we twee klassen gepromoveerd. Later bereikte ik met Angeline van Sambeek in ongeveer twee seizoenen de landelijke hoofdklasse van de Nederlandse Danssport Organisatie (NDO). Daags voor ons debuut in die hoofdklasse stopte zij en ging bij dansschool Voeten in Den Bosch trainen met een nieuwe danspartner, onze latere collega Jan Pieter van Lieshout.

Antoine en Stella Timmermans (Collectie auteur)

STROOMVERSNELLING

Ik ging me op de Latijns Amerikaanse dansen specialiseren en boekte nog hetzelfde weekend mijn eerste training bij mevrouw Mary Lier, vijfvoudig Nederlands professionalkampioene latindansen. Een aantal weken later stelde zij Stella Fischer voor als mogelijk nieuwe partner. Een gouden greep, want kleuterleidster Stella werd al gauw de liefde van mijn leven. We beleefden samen een boeiende tijd. We promoveerden naar de eerste klasse Latin, destijds nog de hoogste klasse. We bouwden goede contacten op met de dansscholen in Tilburg en vervingen Mary Lier incidenteel bij het geven van danslessen. Daarnaast begonnen we met het zélf organiseren van dansavonden, het jureren van danstesten en -wedstrijden, het geven van dansdemonstraties etc.

VACATURE

Er werd ons geadviseerd een opleiding tot dansleraar te volgen. Zo kwamen ook wij bij het al eerder genoemde gerenommeerde Haagse dansinstituut Bronmeijer terecht. Via Bronmeijer kwamen we in contact met Bep Bemer, die na de scheiding van Wim de Groot een geschikte dansleraar zocht. We reisden af naar Tiel. We schrokken bij het zien van de wel érg gedateerde dansschool. Tóch bereikten we overeenstemming over een dienstverband en een eerste recht van koop. Daarvan hebben we geen gebruik gemaakt, want na een jaar zeer moeizaam samenwerken scheidten zich onze wegen. De familie Bemer had de dansschool, zonder ons medeweten, verkocht aan de heer Cor van Rossum uit Zeist, die het bedrijf omdoopte tot 'Dansschool de Hovenier'.

Finalisten school kampioenschap jeugd in de jaren 80 bij Timmermans (Collectie auteur)

DANSSCHOOL TIMMERMANS

In september 1978 vertrokken we bij Bemer en een paar weken later stonden we tegenover elkaar voor de kortgedingrechter in Arnhem. Wij begonnen namelijk met danslessen in het gebouw Gustaaf Adolf, vlakbij dansschool Bemer. Juridisch werd ons niets in de weg gelegd, dus konden we al onze energie steken in de bijna duizend cursisten dat eerste jaar. We hadden avonden bij moeten boeken, door de vele aanmeldingen.

GUSTAAF ADOLF GEBOUW

De zaal van het Gustaaf Adolf gebouw was hoog en ongezeellig, maar met o.a. een 'verlaagd plafond' werd het sfeervol en de 'dansvloer' van zwarte tegels dankzij parafine goed dansbaar.

Helaas brandde het Gustaaf Adolf gebouw in de nacht van 19 op 20 april 1979 tot de grond toe af. Gelukkig werden onze platencollectie en vrijwel de volledige muziekinstallatie door de brandweer gered.

De resterende lessen maakten we in zalen elders af.

In de zomer van 1979 lieten wij het pand St. Agnietenstraat 11 verbouwen tot een dansschool met een zaal van ruim 10 x 15 meter. Op 31 augustus 1979 vond de officiële opening plaats door de Tielse burgemeester drs. K.F. Broekens. Als openingshandeling zette hij een plaatje op en activeerde daarmee de kleurrijke, op muziek knipperende lampen, aangestuurd door een 'lichtorgel'.

REGELS

Al onze activiteiten waren alleen toegankelijk voor de leden en in beperkte mate voor introducees. Tijdens activiteiten voor de jeugd werd géén sterke drank geschonken. Wie desondanks dronken was of zich schuldig maakte aan vechten werd direct en definitief de toegang geweigerd. In sommige zaken bleven we redelijk conservatief. Zo lieten we ons door de jeugd niet met onze voornamen aanspreken en verboden we het dragen van sportschoenen. Tijdens kerstbals en bij de danstesten aan het einde van het seizoen golden speciale kledingvoorschriften. Ook stonden wij niet toe dat meisjes met meisjes gingen dansen. Deze vrij strenge regels hadden alles te maken met het scheppen van een veilige en gezellige omgeving voor de bezoekers. Elders hadden we inmiddels wel gezien dat het ontbreken van regels tot chaos leidde.

GEZELLIGHEID

Naast het geven van groeps- en privélessen organiseerden we wekelijks dansavonden voor de jeugd en maandelijks voor volwassenen. Daarnaast diverse thema-avonden, zoals Duitse en Indische avonden, maar ook kerstbals, carnavalsbals en andere jaarlijks terugkerende evenementen. Ons mooiste evenement was een boerenbruiloft op 13 maart 1987, met volksdansgroep de Schaddenrieders uit Enschede. We trokken met een bonte bruidstoet naar het gemeentehuis, waar een huwelijksceremonie werd nagespeeld. Daarna terug voor een receptie met boerenjongens en -meisjes op brandewijn, overgaand in een feestavond met buffet. Het werd een mix van stijldansen en door accordeons begeleide volksdansen. Leen van Eldik kreeg als Hannes, het Betuws Boerke, de lachers op de hand.

GESTOPT

Toen wij in 1978 onze dansschool in Tiel begonnen deden we dat vanuit onze passie voor stijldansen. Begin van de jaren negentig liep landelijk, dus ook bij ons, de belangstelling terug. We voelden er niets voor om onze dalende omzetten te compenseren met meer horeca of een ontwikkeling richting fitnesscentrum. We realiseerden ons dat de tijd voor de dansschool zoals wij die steeds voor ogen hadden voorbij was. Daarom verkochten we al eind 1994 onze dansschool aan onze Utrechtse collega Jaap Zorge. Deze ging succesvol verder als dansschool Wildschut, met meer eigentijdse dansvormen, zoals hiphop, streetdance, showdance, zumba en dergelijke en uiteraard nog stijldansen. Tot de hoogtepunten behoorden twee spectaculaire shows door de leerlingen in de Agnietenhof.

Enkele jaren na ons stopte ook dansschool 'Dansschool de Hovenier'.

Wij kijken met trots en voldoening terug op deze periode uit ons leven, waarover we nog regelmatig worden aangesproken door oud-leerlingen. Met hen delen we vele aangename herinneringen aan het stijldansen, dat inmiddels z'n glorietijd wel gehad heeft.

Bronnen

- RAR. Archiefnr. 1419. Archief Dansschool Timmermans. 1965-2010
- In te zien in de handbibliotheek van het RAR: A. Timmermans. Dansschool Timmermans. 1988-1995. Tiel juli 2020. 292 pagina's. Op dit losbladige boek is het bovenstaande verhaal gebaseerd

Boerenbruiloft voor Waterpoort 13 maart 1987 (Collectie auteur)

GYMNASIUMSTEEN HERPLAATST

Begin november 2021 vond de heer Paul Ong op de zolder van zijn huis aan het Kalverbos een oude gedenksteen.

Het opschrift was 1888 – Gymnasium – 1938. Dat de steen te maken had met het nabijgelegen voormalige gymnasiumgebouw was wel duidelijk. Per mail werd de Oudheidkamer benaderd en daar wist Emile Smit, die in 1995 de gymnasiumgeschiedenis had beschreven, het meteen. De betreffende steen werd namelijk in 1938 ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het Stedelijk Gymnasium geplaatst bij een boom links van het gebouw. Toevallig was daar ook nu recent een nieuwe boom gepland en de Vereniging van Eigenaren van het Gymnasium-appartementengebouw was direct bereid tot herplaatsing van de steen. Van Luijn Natuursteen zorgde voor een stevige verankering en op 16 december 2021 kwam de steen weer op zijn oude plaats. Jan Bouwhuis maakte er een mooie filmopname van:

Vermoedelijk was de steen al in 1945 verdwenen, maar het blijft een raadsel, hoe hij op de zolder belandde.

De steen zoals hij werd terug gevonden.
(Foto Peter Arends)

Het planten van de boom op 12 november 1938.
(Collectie TOV/Lingecollege Lyceum)

Het herplaatsen van de steen op 16 december 2021.
(Foto Jan Bouwhuis)

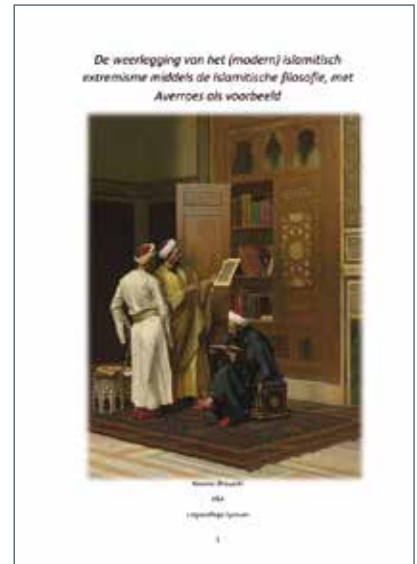
WINNARESSEN OKT-PRIJS 2022 BEKEND

Sinds enige jaren wil de Vereniging Oudheidkamer jongeren stimuleren bij het doen van onderzoek. Daarvoor is de zo geheten OKT-prijs ingesteld voor de beste profielwerkstukken op het Lingecollege Lyceum. Deze werkstukken vormen het laatste grote product dat leerlingen maken bij de afronding van hun schoolexamen. Het werd bij de invoering wel de ‘meesterproef’ genoemd. Er moet mee worden bewezen, dat de leerlingen in staat zijn om een zelfstandig onderzoek uit te voeren.

Op het Lingecollege Lyceum worden de werkstukken jaarlijks op een bepaalde avond gepresenteerd. Al vóór die avond kunnen de begeleidende docenten kandidaten nomineren voor de OKT-prijs, omdat zij zo’n werkstuk kwalitatief goed vinden. Een jury bestaand uit oud-docenten maakt na de presentatie-avond een keuze. Voor het VWO kwam het werkstuk van Nesrine Driouchi als beste uit de jurering. Het heeft de lange titel “De weerlegging van het (modern) islamitisch extremisme middels de islamitische filosofie, met Averroes als voorbeeld”. Nesrine probeerde het ongelijk van de islamitische extremisten te bewijzen vanuit de islam zelf. Daarvoor nam zij de islamitische filosoof Averroes als uitgangspunt. Deze leefde in de twaalfde eeuw in het destijds islamitische deel van Spanje. Hij laat zien, dat de koran niet in alle gevallen letterlijk moet worden genomen, maar dat passages ook allegorisch kunnen worden opgevat. Daarom kunnen extremisten zich niet zomaar op de koran beroepen. In het werkstuk laat Nesrine overigens ook uitgebreid zien welke vormen van extremistisch denken er in de islam bestaan en hoe ze er zijn gekomen.

De winnares op HAVO is Lycenka Verheul. Zij koos voor een actuele insteek met een werkstuk over “Disney-films: gender, etniciteit en seksuele geaardheid”. Daarvoor analyseerde ze de karakters uit sinds 1937 gemaakte films op het punt van zaken die typisch mannelijk of vrouwelijk worden geacht, seksuele geaardheid en de wijze waarop bepaalde bevolkingsgroepen worden getypeerd. Echte verrassingen komen daar op zich niet uit. Uiteraard is de manier van kijken naar zaken als discriminatie naar huidskleur of seksuele geaardheid wel enigermate veranderd, maar er blijken zelfs in recentere films nauwelijks relaties tussen personen van hetzelfde geslacht te zijn. Wel kijkt Disney tegenwoordig zelf meer kritisch naar de bijna karikaturale typen in oudere films, maar ook anno 2022 is het conservatieve Amerika niet toe aan een meer open blik.

Het is de bedoeling, dat de winnaressen dit voorjaar ook een presentatie geven voor de leden van de Oudheidkamer.

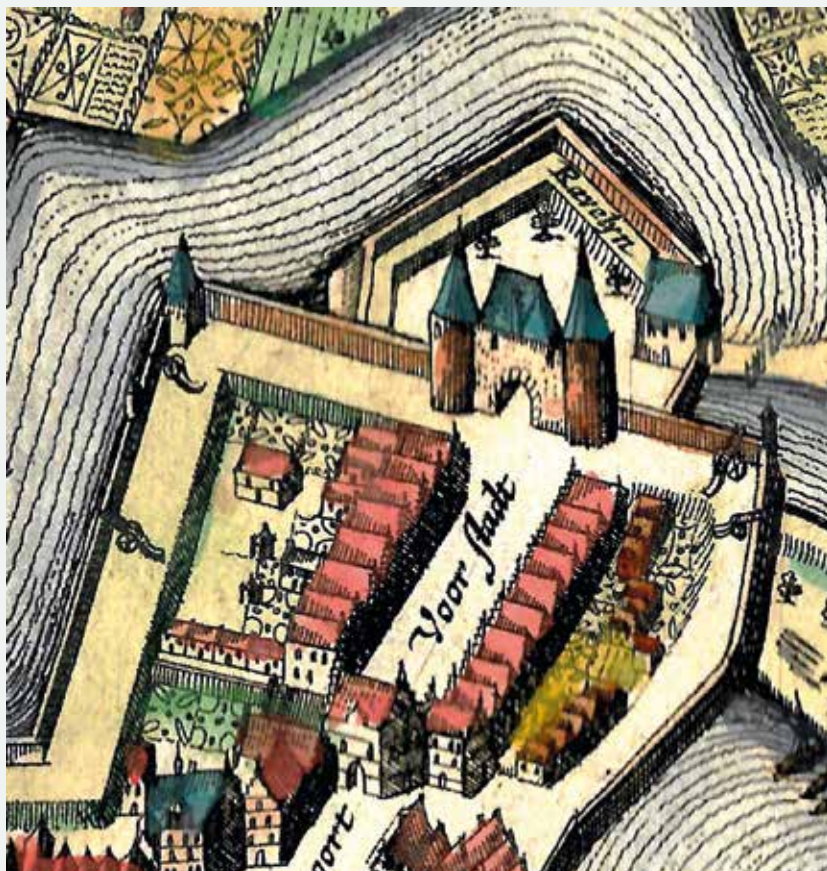
Werkstuk Nesrine Driouchi

Werkstuk Lycenka Verheul

ELF KEER DE VOORSTAD

Van veel plaatsen in Tiel kan men stellen, dat ze veranderd zijn.
Aan de hand van beelden is mooi te volgen hoe dat gebeurde.

De situatie voor 1646

Opmerkelijk genoeg is dat wat ooit een soort buitenwijkje van Tiel was, nu een straatnaam: de Voorstad. Eigenlijk is het een aanbouw uit de vijftiende eeuw aan de al eeuwen bestaande stad Tiel.

Oorspronkelijk ontstond Tiel aan de Linge, die in de negende eeuw een zijtak was van de Waal.

Van die oude rivierloop resteert nu nog het stuk stadsgracht tussen Oliemolenwal en Konijnenwal.

In 1304 werd de Lingeloop ter hoogte van de huidige Markt afgedamd en bij die dam kreeg de stad een noordelijke stadspoort met de naam Dampoort. Op de afbeelding is die poort onderaan te zien. Tegenover Tiel lag aan de andere kant van de oude Lingeloop het dorp Zandwijk. Dat dorp had zijn kerk op de hoek van wat nu Grotebrugse Grintweg en Nachtegaallaan heet. Het lag dus vlakbij Tiel en werd al in de veertiende eeuw bestuurd door de stad Tiel. De Zandwijkers verzetten zich daartegen en dat leidde rond 1464 tot heftige taferelen. Daarop besloot het Tielse stadsbestuur aan de kant van Zandwijk een versterkte voorstad te bouwen. Die kwam in de jaren 1465-1480 tot stand. Die voorstad werd aan de noordkant afgesloten door de Zandwijkse Poort. Deze poort met twee hoektorens is goed zichtbaar op de afbeelding. Hoewel de Voorstad deel uitmaakte van Tiel, viel hij tot 1798 onder het gerecht van Zandwijk. De rechter van Tiel was overigens ook rechter van Zandwijk!

Blik richting Zandwijkse Poort in 1882

Fotograaf A. Rappard bracht in 1882 deze foto van de Voorstad in de verkoop. Het restant van de Zandwijkse Poort is dertig jaar eerder verdwenen en er is zicht op de bomen aan de stadsgracht. De Voorstad was een mengsel van wonen, winkels en horeca. Links zaten enkele cafés, waarvan Hof van Gelderland een vermaard etablissement was. Hier was begin- en eindpunt van een marktkoets die tot 1886 elke maandag van Culemborg naar Tiel en weer terug reed.

De Voorstad in 1908

Voorstad bood ook in 1908 een rustig aanzien. Ongeveer in het midden van de straat rechts woonde dominee Havermans. Zijn stoep hoort bij het huis, wat te zien is aan de beide palen op de hoeken ervan. In 1915 zou dit pand worden gekocht door Elias van Blijdesteijn, wiens nakomelingen nog altijd op deze plaats gevestigd zijn.

Gezicht richting Groenmarkt in 1909

De fotograaf stond precies tussen de beide huizen aan de kant van de Zandwijkse Poort.

Tegenwoordig zou hij zich daar midden op de weg bevinden, want na de Tweede Wereldoorlog zouden die huizen niet meer herbouwd worden en werd de dwarsweg richting Oliemolenwal richting stad verlegd.

Gezicht richting Groenmarkt rond 1920

Er lijkt niet veel veranderd in de Voorstad. In het huis vooraan rechts was sinds enkele jaren de muziekschool van Willem Wernicke gevestigd, die daar tot de oorlogsverwoesting zou blijven.

Gezicht vanaf de Groenmarkt 1920

Voor een keer is de fotograaf niet in de Voorstad zelf gaan staan, maar nog net op de Groenmarkt. Daardoor is vooral het voorste wat bredere deel van de Voorstad in beeld. Links op de hoek het café, dat in 1911 in de plaats kwam van de winkel van Gijsbert Stout. Hier is nu Hart van de Betuwe gevestigd. Rechts staat de heer Meijers in de deur van zijn zaak in hoeden en andere herenmodeartikelen. De muur van de winkel van Hak op de hoek van Voorstad en Varkensmarkt heeft meer weg van een reclamebord.

De situatie vanaf de Groenmarkt rond 1930

Op de hoek van Varkensmarkt en Voorstad bevindt zich de sigarettewinkel van Hak. Er mocht toen nog volop reclame voor rookwaren gemaakt worden, maar kennelijk verdiende de eigenaar ook door op zijn gevel en zelfs op zijn dak reclames voor andere producten toe te staan. Links was de winkel van Harte in ijzerwaren. Verderop zijn de borden van de beide grotere cafés te zien. Eerst het ronde van Hof van Gelderland en verderop – ter hoogte van waar nu de WIBRA is – café De Toelast. Het kleine cafétje vooraan links valt nauwelijks op.

Mei 1945

In november 1944 hebben de Duitsers de beide grote huizen aan de kant van de Zandwijkse Poort opgeblazen om een barricade te kunnen maken. Verder had de Voorstad relatief weinig oorlogsschade. Daarom zijn er in 1945 ook weinig foto's van gemaakt.

Augustus 1945

Vanaf eind juni tot eind augustus 1945 liep er door Tiel een smalspoorlijntje dat gebruikt werd om puin te ruimen. Het spoor liep vanaf de Groenmarkt door de Voorstad en maakte aan het eind een bocht naar de Oude Haven. Daar werd het puin gestort.

De Voorstad rond 1955 richting Zandwijkse Poort

In de jaren '50 lijkt de horeca aan de Voorstad zijn hoogtij te hebben gevierd. Links zien we de uithangborden van Hof van Gelderland en verderop van De Toelast. Daarachter was ook de ingang van het fabrieksterrein van de Limonadefabriek Hilo. Aan de rechterkant heeft Blijdesteijn na aankoop van enige aangrenzende percelen in 1954 een geheel nieuw pand laten optrekken. Daarmee werd het de blikvanger van de Voorstad.

De Voorstad anno 2022

De Tielse horeca is tegenwoordig meer geconcentreerd op het Plein, de Markt en het Korenbeursplein. In de Voorstad zijn alle cafés verdwenen. Datzelfde gold ten dele ook voor de woningen. Alleen boven zaken wordt in appartementen gewoond. Helaas hebben oudere huizen soms moeten wijken voor de eisen van ondernemers en projectontwikkelaars. (Foto Jan Bouwhuis)

WIE LIGT ER IN DAT GRAF

Petrus Hofstede Crull (1862-1925) was in 1918, na meer dan 25 jaar in Suriname te hebben doorgebracht, neergestreken in Tiel om daar aan de slag te gaan als Officier van Justitie bij de Arrondissementsrechtbank. In zijn 'rugzak' zijn vermaardheid vanwege het recht door zee zijn en niet zelden een man met temperament. Na ruim zes jaar kwam aan deze periode een einde door zijn overlijden en werd hij '1e Klasse' begraven op Ter Navolging.

WAAR LIGT ZIJN GRAF

Wie op Ter Navolging gaat zoeken zoekt vergeefs naar een gedenkteken. Op het gedeelte waar hij volgens het register begraven ligt, langs het hoofdpad naar het baarhuisje van deze uit 1786 daterende begraafplaats, is alleen maar gras te zien. Toch, zo vermeldt het register in 1927, moet hij op locatie F 317 liggen, met een zerk op zijn graf. Enkele graven rechts van de zerk van Bomli, pal tegen, en mogelijk gedeeltelijk onder de grote Taxusboom. Wellicht is de zerk weggezakt en verdwenen onder de vegetatie dan wel weggehaald omdat de rechten waren verlopen.

▲ Petrus Hofstede Crull
(Collectie auteur)

▲ Locatie van het graf op Ter Navolging:
onder de Taxus (Collectie auteur)

LOOPBAAN IN SURINAME IN KORT BESTEK

Wie was deze Petrus Hofstede Crull? Hij werd op 2 april 1862 geboren in Meppel en hij vertrok in 1891, na zijn huwelijk met de in Assen geboren Maria Hendrika Oosting, naar 'de west'. Het was in die periode regelmatig onrustig in onze kolonie. Er werden tienduizenden contractarbeiders aangetrokken uit 'de oost', Nederlands-Indië (nu Indonesië) en Brits-Indië (nu India, Pakistan en Bangladesh) en dat leidde geregeld tot onderlinge spanningen. Daarbij trad de kolonisator regelmatig met harde hand op: ruim een halve eeuw nadat deze in Nederland was afgeschaft (1870) werd in 1923 nog een doodvonnis in Suriname voltrokken. Zestien jaar nadat de niet onder het militaire strafrecht vallende doodstraf in 'ons Indië' daar werd afgeschaft. Bij het treffen van maatregelen speelde ook Hofstede Crull een rol. Dat kwam voort uit het feit dat hij, aangekomen als 'omme gaand (kanton) rechter', al snel werd belast met andere taken. Eerst als ambtenaar van de burgerlijke stand en lid van de Commissie Onderwijs maar al snel tot advocaat-generaal bij het Hof van Justitie in Paramaribo benoemd, gevolgd door de benoeming tot procureur-generaal en uiteindelijk tot ondervoorzitter van de Raad van Bestuur van Suriname, de op één na hoogste functionaris binnen de kolonie! De top werd bereikt in 1908 en 1911 toen Hofstede Crull gedurende enige tijd de functie van (waarnemend) gouverneur vervulde.

‘TROPENJAREN TELLEN DUBBEL’

Het werken in de tropen eiste ook bij hem zijn tol waardoor hij met zijn, uiteindelijk drie kinderen tellende gezin, enkele malen voor verlof naar Nederland kwam. Alle drie kinderen werden in Paramaribo geboren: dochter Roelina Berdina in 1893, in 1898 dochter Catharina Annette Woltera Hendrika en in 1905 zoon Wolter Hendrik. Kort na zijn terugkeer in Suriname van zijn eerste verlof in 1900, werd hij in 1902 geconfronteerd met een opstand die enkele tientallen dodelijke slachtoffers zou kosten. Kort na zijn terugkeer van een tweede verlof kreeg hij te maken met een poging tot een staatsgreep. Daarbij ging het, net als enkele decennia later rond de staatsgreep en de decembermoorden in 1982, om Fort Zeelandia

ZILVEREN JUBILEUM

In maart 1916 werd het feit herdacht dat Hofstede Crull 25 jaar in dienst was geweest van de Nederlandse kolonie Suriname. Dat was uitzonderlijk: vrijwel nooit hield een Nederlander het zo lang uit in het voor de meesten van hen te slopende klimaat. Hofstede Crull vond het welletjes en keerde met zijn gezin terug naar ons land om in Tiel te gaan werken. Waarschijnlijk hoopte hij op een mooie levensavond in de stad aan de Waal die regelmatig werd geduid als ‘een van de belangrijkste steden van onze provincie’.

Overigens wordt hij in Paramaribo tot op de dag van vandaag geëerd met een naar hem vernoemde straat: de Hofstede Crull-laan!

IN TIEL

Op 25 januari 1919 deed hij met zijn vrouw en hun zoon Wolter Hendrik zijn intrede in Tiel met als verblijfadres ‘De Groote Sociëteit’ aan het Plein A 112 (nu nr.48).

▲ Petrus Hofstede Crull geheel links (Collectie auteur)

▲ Koninginnedag 1908 (?) defilé met 2e van links waarnemend gouverneur Hofstede Crull (Collectie auteur)

▲ In diezelfde periode van het waarnemend gouverneur zijn werd deze foto genomen van Hofstede Crull met zijn vrouw (Collectie auteur)

⚠ Hun oudste dochter Roelina Berdina (1893-1973) was op 3 december 1914 in Paramaribo in het huwelijk getreden met Mr. Andreas Joan Kronenberg. Uit dat huwelijk kwam één kind voort (Maria Hendrika Kronenberg (1919-1970). Aan weerszijden van het bruidspaar de wederzijdse ouders (3e van links staand Hofstede Crul) (Collectie auteur)

Al op 31 januari 1919 werd hij aangenomen als lid van de Groote Sociëteit. Dat lidmaatschap bood hem, zijn vrouw en hun zoon de mogelijkheid van daaruit een bij zijn status passende woonruimte te vinden.

Het beschikbaar stellen van woonruimte in de Sociëteit was niet ongebruikelijk. De bezoldiging vanuit de Sociëteit van de op de benedenverdieping wonende kastelein van de Sociëteit was zo karig dat deze om moest zien naar huurders op de bovenste verdiepingen. Zo dienden twee van zijn voorkamers van 1837-1870 als postkantoor en woonde ook de ontvanger der grondbelasting, Adriaan Kriebel, een tijd in het pand.

Het verblijf van het gezin in het pand duurde slechts enkele maanden: in juli 1919 plaatste mevrouw Hofstede Crull een advertentie waarin zij de vacature van 'dienstbode' meldde.

In augustus van dat jaar vestigde het gezin zich in het huurpand Stationsstraat K 43 (nu nr. 20), eigendom van de iets verderop wonende familie Daalderop.

De straat was (en is) een belangrijke schakel tussen de binnenstad van Tiel en het station met nabije veilingterreinen. Met veel geschakelde herenhuizen, enkele vrijstaande panden én een melkfabriek. Veel rust werd het gezin niet gegund: de ene na de andere uitnodiging tot lidmaatschap van dan wel deelname aan comités 'vielen op de mat'. Petrus werd lid Ouderling van de Nederlands Hervormde Gemeente in Tiel, lid van het Centraal Comité voor Nederlandsche Leprozen in Suriname en de vereniging 'Hervormd Gemeenteleven'. Daarnaast was hij in die paar Tielse jaren lid van erecomités bij tal van jubilea, o.a. het 25-jarig bestaan van het (toen nog niet koninklijke) Tielsch Stedelijk Muziekcorps en een Verkooptoonstelling van de Tielse Veilingen, het comité dat zich inzette voor feestelijkheden rond het 60-jarig jubileum van acteur Louis Bouwmeester bij diens optreden in Tiel en het lidmaatschap van de commissie die toezicht hield op de jaarrekeningen van de Spaarbank. Alles bij elkaar een redelijk bezet leven: het leven van een notabele in een kleine stad bracht heel wat verplichtingen met zich mee!

Zijn vrouw werd eveneens ondergedompeld in tal van maatschappelijke en sociale activiteiten. Zo werd zij lid van het plaatselijke comité van het 'Centraal Comité voor Steun aan Nederlanders in het Buitenland' en werd actief voor de 'Vrijheidsbond' van 'Vrijzinnige Vrouwen en Mannen' die meedeed aan de verkiezingen met Van Rappard uit Tiel! Een nazaat van deze Tielse Van Rappard, de burgemeester van eerst Zoelen en later Gorinchem, zou decennia later trachten deze Vrijheidsbond nieuw leven in te blazen. Vergeefs: de VVD vaagde die poging weg!

Wellicht dat al deze activiteiten de vrouw des huizes daartoe voorjaar 1922 noopte een 'Tweede Meisje' te zoeken met als voorwaarde dat zij goed kon naaien!

📍 Nog zo'n mooie 'bijvangst' met de in het Bevolkingsregister toen gebruikelijke benaming van iemand die toen 'inboorling' en nu 'autochtoon' wordt genoemd (Collectie auteur)

Dochter Catharina Annette Woltera Hendrika (1898) zou zich pas in 1923 vanuit Amsterdam bij haar ouders voegen en van daaruit solliciteren naar een baan als lerares Nederlandse Taal en Letterkunde in Alkmaar respectievelijk 's-Gravenhage. Daarvoor had zij al de opleiding tot kleuterleidster gevolgd.

Ook het enige nog thuis wonende kind, zoon Wolter Hendrik, haalde regelmatig de Tielse krantenkolommen. Niet alleen als een vlot het Gymnasium doorlopende leerling maar ook als verdienstelijke sporter. Als zwemmer behaalde hij vooral tweede plaatsen maar bij het touwtrekken en het afleggen van de hindernisbaan behoorde hij regelmatig tot de winnaars. Bij het voor artikelen als deze doornemen van krantenartikelen is regelmatig sprake van 'bijvangsten'. Wolter maakte in zijn Tielse jaren waarschijnlijk kennis met 'crawl', de toen nieuwe zwemslag die bij zwemvereniging 'Vahalis' werd geïntroduceerd.

In dezelfde editie van de krant waarin de overlijdensadvertentie stond, stond dat Wolter "op het laatste moment nog de 80 M. rug [zwom] en [hij] maakte ongetraind geen slecht figuur [sloeg]". Qua gezondheid ging het Petrus Hofstede Crull in zijn Tielse jaren niet voor de wind. Regelmatig moest hij vanwege ziekte verstek laten gaan. In februari 1925 meldde het Tielsch Nieuwsblad "Na een langdurige ziekte heeft gisteren mr. Hofstede Crull zijn ambt

van Officier van Justitie weder aanvaard. Hij vond het parket met bloemen versierd". Op 29 juli 1925 meldde een advertentie dat Petrus Hofstede Crull op 27 juli 1925 was overleden, 63 jaar oud. Zijn begrafenis op Ter Navolging was groots van aard, getuige de vele kolommen vol lof aan de overledene die daaraan werden gewijd. Aan niets op de plek van zijn graf is te zien dat daar een alom geliefd lid van de Tielse samenleving begraven ligt.

Op het moment van overlijden waren zijn kinderen al vertrokken naar Dordrecht, Alkmaar en 's-Gravenhage. De weduwe Hendrika Maria Hofstede Crull-Oosting vertrok in 1927 vanuit Tiel naar 's-Gravenhage. Zij overleefde haar man ruimschoots en overleed in 1955.

- Wie meer wil weten over Petrus Hofstede Crull: via deze QR code bereikt u het door C. Bosma geschreven artikel 'Een Drent die gouverneur van Suriname werd'.

- Met dank aan:
- Emile Smit
 - C. Bosma
 - Regionaal Archief Rivierenland

KELDERHERINNERINGEN

Toen de geallieerde luchtlandingen bij Arnhem in het najaar van 1944 vastliepen, had dit grote consequenties. Hoewel de Tielenaars de bevrijders in het Land van Maas en Waal konden zien, bleven de Duitsers heer en meester in de stad. Delen van Tiel bij de rivier werden tot Sperrgebied verklaard en ontruimd. Uiteindelijk volgde midden januari 1945 de totale ontruiming. De bewoners kregen het bevel te evacueren en soms heel ver, tot in Friesland toe. Lopend en met enige schamele bezittingen opgetast op een primitief evacuatiekarretje gingen ze in de bittere vrieskou op weg.

LEVEN TUSSEN DE FLESSEN

Tiel is verlaten, hoewel... Niet helemaal. In jamfabriek De Betuwe valt nog leven te bespeuren. Tot augustus 1944 had de fabriek jam kunnen produceren. Wel ontstond er een groot tekort aan jampotten. Om dit op te lossen was de hulp van Flipje nodig. Het Fruitbaasje riep in tientallen, door reclamebureau Van Alfen creatief opgestelde advertenties op om thuis te zoeken naar lege potten en die zo snel mogelijk in te leveren. In een deel van het complex bereidde kok Bongenaar dagelijks 500 à 700 liter voedsel als aanvulling op de centrale keukens elders in de stad. Toen eind oktober 1944 de beschietingen op Tiel steeds heviger werden, namen diverse inwoners uit de omgeving hun toevlucht tot de kelders van de fabriekspanden. Zo'n honderd mannen, vrouwen en kinderen richtten zich een primitieve schuil- en slaapplek in tussen de opgestapelde flessen. Opgehangen kleden van de grote sappersen moesten zorgen voor enige privacy. Dat najaar begonnen ook de beschietingen met conventionele- en brandbommen. De fabriek werd geregeld getroffen. Met veel inventiviteit, onder andere een uit de Medelsestraat gehaalde stoomwals,

1943 (Collectie FEST)

wist het fabriekspersoneel stroom op te wekken. Het ergste was Nieuwjaarsdag 1945 toen de gebouwen diverse voltreffers te verwerken kregen. Na de algehele evacuatie van de stad bleven er circa zestig personen in de kelders van De Betuwe achter, onder hen directeur F.M.P. Gouverne. Dit aantal was in april geslonken tot ongeveer dertig. Zij mochten blijven van de Duitse bezetters, te danken aan veel overleg en...paaien met flessen van de eigen alcoholhoudende drank Saranto! Zelfs kwam er toestemming om het meubilair van de dertig kelderbewoners uit hun huizen te halen en met paard en wagen naar de tomatenkelder in de fabriek te brengen. Door de aanhoudende beschietingen en vernielingen zonk directeur Gouverne de moed in de schoenen. J. van Zijderveldt schrijft in zijn memoires:

📍 Flessenkelder van jamfabriek De Betuwe (Collectie FEST)

“Een onbeschrijflijke tijd. Niet in woorden over te brengen. Ook voor de heer Gouverne. In die tijd werd letterlijk zijn levenswerk boven hem kapot geschoten. Meer en meer kwam het regenwater naar binnen. Op klompen liep hij door het water, de modder en het puin. Het was begrijpelijk dat hij de moed verloor.”

EEN KELDERBEWONER VERTELT

Direct na de oorlog heeft een anonieme kelderbewoner herinneringen aan zijn verblijf in de fabriek in Tiels dialect opgeschreven. In vertaling volgen we zijn verhaal, dat start met de evacuatie. “Ik weet nog als de dag van gisteren, dat alle mensen ’s morgens bij de pulpfabriek stonden om geëvacueerd te worden. Ik werd er koud van toen ik al die mensen zag staan met hun bedden, dekens en zo meer. Op 20 januari gingen de laatsen weg. Mensen, mensen wat was ik onder de indruk. M’n vader en moeder waren ook vertrokken, maar ik durf gerust te zeggen dat ik een beetje gebruld heb.

Ik wist toch ook niet of ik ze wel terug zou zien. Helemaal naar Friesland. Toen alle mensen weg waren, hebben we de kelder opnieuw ingedeeld. Plek was er toen genoeg en na een paar dagen hadden we ook niet zo veel last meer van de vlooien.” Buiten was het gevaarlijk, vooral door het vallen van V1 raketten. Om de tijd in de kelder wat te verdrijven werd er gekaart of wat rondgelopen, vooral als de vrouwen aan het koken waren. Met het eten had ik ’t wel bekeken. Als de vrouwen ’s avonds aan het bakken waren, liep ik altijd langs de kachels en maar snuiven. ’t Moesten dan wel hele sufferds zijn als ze niet snapten waarvoor ik kwam. Maar één keer hadden ze me vies te pakken. Ik was aan ’t snuiven bij de kachel van Wout. Ik zei al een paar keer ‘Juffrouw Hoenderop wa binde gij lekkere kuukskes aon het bakke, ge zou d’r zo zin in krijge.’ Toen ik dat een paar keer gezegd had, vroeg ze aan me of ik er ook een lustte. Ik zei ‘groag juffrouw Hoenderop’ en pikte er gauw een van het bord. Toen ik in de kelder kwam, hapte ik er gauw een paar

UIT DE OOIJSTRAAT NAAR DE FABRIEK

Als klein meisje verbleef Janny Visers in de kelder van jamfabriek De Betuwe. Ze vertelt: “Mijn vader was onderhoudsmonteur bij De Betuwe. Volgens mij lag er sneeuw toen we met een handkar met kleding en beddengoed vanuit de Ooijstraat naar De Betuwe liepen. Dat was voor mij erg zwaar en al snel werd ik bovenop de kar gezet. Aan mijn ledikant had papa fietswielen gemaakt. Er waren afscheidingswanden van ‘siepkjes’, dat waren de lange, smalle aardbeienmandjes.

Over mijn ledikantje hing vitrage tegen de muggen en ander ongedierte. In een klein gebouwtje naast de fabriek stonden een paar fornuizen waar gezamenlijk werd gekookt. Als er soldaten langs marcheerden, ging de deur dicht en was er een angstige spanning. Van mijn moeder weet ik dat er o.a. een soldaat de wacht hield, genaamd Anton. Hij had een dochtertje van mijn leeftijd die hij erg miste. Anton heeft ook haar foto laten zien.”

stukjes vanaf en slipte ze vlug door. Maar dat was een tegenvaller. In plaats van pannekoekeken waren het aardappelkoekjes. Van alles zat er geloof ik in, maar niks dat ik lustte. De juin proefde ik er boven uit en ik lust helemaal geen juin. Twee dagen ben ik ziek geweest en later heb ik altijd de kachel van de vrouw van Wout gemeden.”

Ondertussen gingen de beschietingen en plunderingen van Tiel door. De kelderlogé vertelt verder: “Op 17 februari kwamen er

een hoop van die viezerikken in de stad, van die SS gasten. Grotere schurken heb ik nog nooit gezien. Wat er nog in de huizen stond, hebben ze eruit gehaald, de rovers. Op de 20e kwamen er een hoop V1's over, wel 10 in een uur. Drie dagen later nog meer, wel 20 in een uur. 's Avonds om zeven uur begonnen ze van de overkant te schieten met brandgranaten. 't Was wel een mooi gezicht, maar ik heb vies in de piepzak gezeten. 't Leek net of de hele stad in brand stond.” Ook de fabriek kreeg treffers.

Tussen alle angstige momenten door is er op z'n tijd ruimte voor een lolletje. In de boomgaard bij de fabriek werden strikken gezet om konijnen te vangen. Op een dag kwam er een stel terug met een stok waaraan twee konijnen. Iedereen blij, maar dichterbij gekomen bleek het nep te zijn; ze hadden konijnenvellen opgevuld met strooi. Op 5 december vierde de kelderploeg zelfs sinterklaas. De eigen Betuwe wijn en vermouth verdreven voor even de zorgen. Een gelegenheidsorkestje ‘The Cave Singers’ bracht de stemming erin. Zelfs een Duitse patrouille dronk een glaasje mee. Op 13 maart 1945 bracht NSB leider Anton Mussert een bezoek aan Tiel en de jamfabriek, waar hij even van de soep proefde.

► Advertentie
Flipje kelderploeg
(Collectie FEST)

DE VLAG IN TOP

Dan komt de avond van de 4e mei. De kelderploeg hoort het zingen in de omtrek van Tiel en raadt dat het vrede is. De volgende dag komt de heer Daalderop vertellen dat de oorlog inderdaad is afgelopen. Om tien uur klimt de kelderploeg samen met arbeiders van de metaalwarenfabriek op het dak bij Daalderop om gezamenlijk het Wilhelmus te zingen. Daarna lopen ze terug naar het kantoor van De Betuwe, waar meneer Gouverne de vlag hijst en later een glaasje wijn schenkt. Een hachelijk avontuur is afgelopen. Kelderploeg en teruggekeerden wachtte een immens karwei, namelijk de wederopbouw van hun stad en de fabriek. En de kelderploeg? Ter herinnering aan de tijd in de kelder werd onofficieel een Kelderclub opgericht, waarvan de heren Gouverne, Daalderop, Bennink en dokter Asjes en nog enige anderen lid waren. De club kwam nu en dan voor een etentje samen.

📍 Vlag op toren Daalderop 5 mei 1945 (Collectie FEST)

Bronnen

- RAR toegangnr. 0039; inventarisnummer 590: N.Bennink, Enige episoden uit de oorlog
- NN, kelderherinneringen, in: Flipje's Bazuin, jrg. 1 nrs. 4, 5, 6 en 7
- Janny Vissers, Enkele herinneringen van een klein meisje (typescript; kopie in bezit auteur)
- J. van Zijderveldt, Kan erin – Kan eruit (typescript; kopie in bezit auteur)

📍 Kelderploeg De Betuwe (Collectie FEST)

EEN TRIP VAN DE GROENMARKT IN TIEL

In de jaren tachtig van de vorige eeuw werd frequent door de archeologische werkgroep in Tiel en omstreken gegraven. Iets dat onder de huidige wetgeving voor amateurs niet meer zo gemakkelijk gaat. De vele geborgen vondsten werden schoongemaakt en vervolgens geconserveerd. Vele van deze vondsten zijn in het depot van BATO opgeslagen.

Voor het conserveren werden binnen de archeologische werkgroep specialismen ontwikkeld. Het conserveren van leer en hout nam hierbij een belangrijke plaats in en dit gebeurde onder leiding van wijlen Guus Taconis. De kennisontwikkeling die werd bereikt was hoogstaand. Voor Guus betekende dit dat hij zijn kennis als docent opleiding restauratoren kon delen met specialisten van het Rijksmuseum in Amsterdam en studenten van de Reinwardt Academie.

Enkele voorbeelden van door de werkgroep geconserveerd leer zijn afgebeeld en beschreven in recente afleveringen van De Nieuwe Kroniek. In deze aflevering een fraai voorbeeld van een bewaarde schoen. In dit geval een trip. Deze bestaat uit een houten zool en een (onversierde) rundleren wreefband.

▲ De trip die gevonden is op Groenmarkt in Tiel die als linkerschoen gebruikt is (Collectie BATO, foto Jan van Oostveen)

Middels een zestal ijzeren pennen is deze band aan het hout bevestigd.

Waarschijnlijk betreft het hier wilgenhout zoals we dat ook van andere trippen kennen. De lengte bedraagt in geconserveerde toestand circa 27,5 cm. Normaliter krimpt het hout tijdens het conserveren. Vermoedelijk is deze trip oorspronkelijk iets langer geweest. Samen met het hier afgebeelde exemplaar is een tweede gevonden waarvan het geheel oorspronkelijk een paartje vormde. Dit tweede exemplaar bevindt zich in het Flipje en Streekmuseum in Tiel. Beide zijn voorzien van hetzelfde objectnummer 01713 en beide zouden op de Groenmarkt in Tiel gevonden zijn en hebben een geschatte huidige schoenmaat 42.

De datering van dit type schoen gebeurt over het algemeen op basis van de archeologische contexten waarin de vondst is aangetroffen. Vergelijkbare vondsten uit goed dateerbare archeologische lagen laten zien dat dit model in de vijftiende tot eerste helft zestiende eeuw gedateerd kan worden. Naast datering op basis van archeologische gronden bieden schilderijen en prenten ook mogelijkheden hiervoor. Zo mag het schilderij van Jan van Eyck uit het jaar 1434, die Giovanni Arnolfini en zijn bruid afbeeldt, niet onvermeld blijven. Linksvoor op dit schilderij zijn namelijk dezelfde trippen te zien als die in Tiel zijn aangetroffen. Deze behoren aan de bruidegom Giovanni toe. De trippen van zijn bruid zijn rood van kleur en staan op de achtergrond voor de bank afgebeeld. De afbeelding van de trip op het schilderij lijkt bewust gekozen te zijn aangezien dit type schoen in de vijftiende eeuw regelmatig als huwelijkscadeau werd aangeboden. In tegenstelling tot het in Tiel gevonden exemplaar dragen deze huwelijksstrippen, zoals bodemvondsten uit onder andere Dordrecht laten zien, een (zwaar) versierde wreefband.

♣ Schilderij van Jan van Eyck uit het jaar 1434 dat Giovanni Arnolfini en zijn bruid afbeeldt (Collectie National Gallery London)

♣ Prent van Frans Huys van Meester Jan Slechthoofd naar een voorbeeld van Jheronimus Bosch, naar Cornelis Massijs 1546-1662 (Collectie Rijksmuseum Amsterdam nr. RP-P-OB-7396)

Tot slot nog iets over de functie van de trip. Dit object was immers niet zo maar een schoen, maar een zogenaamde overschoen. Dit ter bescherming van de leren schoen van de eigenaar wanneer deze door de drek of via ongeplaveide wegen zich een weg moest banen. Hoe dit type schoen gedragen werd, kunnen we zien op de prent linksonder. Duidelijk zichtbaar is dat de trip over een leren schoen werd aanbracht.

Met deze vondst krijgen we een tastbaar beeld in handen hoe de laat middeleeuwse bevolking in Tiel hun schoenen konden beschermen tegen smerigheid en slijtage tijdens het doen van een tripje.

Bronnen

- Goubitz, O., C. van Driel-Murray en W. Groenman-van Waateringe, 2001, Stepping through Time; Archaeological Footwear from Prehistoric Times until 1800, Zwolle
- Helfrich, K, J.F. Benders en W.A. Casparie, 1995, Handzaam hout uit Groninger grond; Houtgebruik in de historische stad, Groningen
- Taconis, G., Huiden, leer en perkament. Samenvatting van cursussen over materiaalennis leer gegeven aan de restauratoren van het Rijksmuseum te Amsterdam en aan studenten van de Reinwardt Academie te Leiden, 1990
- www.collectiegelderland.nl/streekmuseumtiel/object/10b14c40-c680-a561-5e2f-457b991ed4c3 website bezocht op 24 november 2021
- www.modemuze.nl/blog/van-party-shoe-tot-trip-middeleeuwse-schoenmode-uit-de-grond website bezocht op 24 november 2021

CULTUUR ALS EEN JOJO

VERHEUGEND NIEUWS

In de vorige Nieuwe Kroniek (12e jaargang, nr. 3, december 2021) richtten we de aandacht op de twee gemetselde toegangsposten van het Eierland in de wijk Passewaay, die achteloos in de berm van het fietspad waren gedeponeerd. In een gesprek met de verantwoordelijk wethouder Frank Groen hebben de verenigingen Waardevol Tiel en de Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken dit aangekaart. De wethouder beloofde toen er werk van te maken. En, inderdaad binnen enige maanden waren de posten in ere hersteld en sieren ze de opgang naar dit stuk van het Mirabellepad. Hulde!

♣ Eierland gerenoveerd (Foto auteur)

ONDERTUSSEN IN DE WEERSTRAAT

In de Weerstraat staan twee winkels/woonpanden die samen nummer 39 vormen. Het rechterdeel is de voormalige winkel van de familie Lazet; de naam staat op de hardstenen dorpel van de etalageruit. Een bijzonderheid is de aanwezigheid van het oude huisnummer B47, daterend uit de tijd vóór 1930 toen Tiel nog opgedeeld was in wijken. Aan de linkerkant staat eveneens een voormalig winkel/woonhuis dat volgens een advertentie uit 1921 toen als nummer B45 bij de winkel van Lazet hoorde (in 1954 schijnen de beide panden officieel tot één adres te zijn samengevoegd).

Van beide bouwwerken zijn de bouwtekeningen bewaard. Bovendien laat een foto uit 1970 zien hoe de linkergevel er uit zag: beneden winkel, dan het woongedeelte met twee ramen en een topgevel met raam. Die topgevel is er in 1973 afgesloopt en vervangen door een rechte afsluiting van twaalf lagen baksteen.

Nu zijn er plannen om het linkerpand van nummer 39 te slopen en te vervangen door een nietszeggende modernistische gevel die voor het straatbeeld niet bepaald als een verrijking kan gelden. Dit slopen vindt plaats tegen het advies van Bureau Halverstad de dato 29 december 2020 dat immers luidde: "...om van het rechter pand de oorspronkelijke dakvorm van het verlaagde afgewolfd mansardedak te herstellen." Verder wordt aanbevolen om het gevelbeeld en hoofdstructuur van de twee naast elkaar gelegen winkelhuizen, die pas in 1954 een dubbel winkel/woonhuis vormen, te behouden. Welnu, door de voorgenomen sloop van het linkerdeel wordt op geen enkele wijze rekening gehouden met dit rapport.

EEN STUKJE GESCHIEDENIS

Het pand Weerstraat 39 (oud nummer B 47 en vanaf circa 1920 ook B45) is lang blik- en koperlagerij van de familie Lazet geweest. Jan Hendrik Lazet (* 31 augustus 1831 te Tiel) was in het derde kwart van de 19e eeuw als koperslager werkzaam. Na zijn overlijden zette zijn weduwe het bedrijf voort (zie advertentie uit 1882, waarin zij diverse artikelen te koop aanbiedt). Ook zoon Jan Hendrik (* 22 februari 1869) werd koperslager in het pand aan de Weerstraat. Hij liet in 1913 de fraaie en nog steeds bestaande gevel maken. Het ontwerp is van 'meestertimmerman' J.L. van Eck. De familie Lazet bood allerlei uiteenlopende artikelen te koop aan: lampen, kooktoestellen, maten en gewichten, koper- en blikwerk, sigarendroogtrommels en inmaakpotten. In het houtwerk bij de deur waren spijkers geslagen waaraan als lokkertje voor

⚠ Weerstraat 39, het linkerpand is dichtgespijkerd
Toestand februari 2022 (Foto auteur)

⚠ Het linkergedeelte van nr. 39 in 1970 (Foto RAR)

klanten diverse koopwaar gehangen kon worden. Dit bracht de winkelier in de zomer van 1873 in moeilijkheden. In zijn huis heerste roodvonk, een besmettelijke ziekte waartegen de overheid voorzorgsmaatregelen nam. Een politiebeambte had op 29 juli een papier met het opschrift 'besmettelijke ziekte, roodvonk' aan zijn deurpost bevestigd met de mededeling dat het te allen tijde zichtbaar moest blijven. Twee dagen later hing er echter een vogelkooi voor. Daarop geverbaliseerd, haalde Lazet de kooi weg, maar op 4 augustus, marktdag in Tiel en dus extra drukte, constateerde de ijverige wetsdienaar dat er voor het bewuste papier een afvalbakje hing. De maat was vol en Lazet moest voorkomen in de Tielse rechtbank. Hij verweerde zich door te zeggen dat hij niet zelf, maar mogelijk een zijner knechts of een klant de voorwerpen voor het papier hadden opgehangen. De rechter achtte het ten laste gelegde niet wettig en overtuigend bewezen en sprak hem vrij.

De officier van justitie ging daarop in hoger beroep. De afloop is mij verder niet bekend. Adresboeken van Tiel vermelden verder als bewoners van het pand Weerstraat 39: In 1938: J.H. Lazet, winkelier. In 1949 en 1958: J.H. Lazet, winkelier in huishoudelijke artikelen. In 1970: M.B. Heimans, winkelier in baby-artikelen.

HOE NU VERDER?

Het gedeelte Weerstraat vanaf het gotische huis op de hoek met de Kleibergsestraat tot en met nummer 33 heeft een vrij onbedorven uitstraling en vormt een aantrekkelijk ensemble. Hierin passen de gemeentelijke monumenten 33/35, 39, 41 en 45. Helaas zijn dus niet alle panden in dit ensemble op de gemeentelijke monumentenlijst terecht gekomen. In de motivering om nummer 39 op de lijst te zetten, de zogenaamde 'redengevende omschrijving', is alleen sprake van het rechter winkelpand. Het linker winkel/woonhuis wordt niet genoemd.

Advertentie weduwe Lazet uit de Tielsche Courant van 23 april 1882

Een fatale fout, want dat betekent dat het vogelvrij is en gesloopt mag worden.

Juridisch zijn de kansen beperkt, maar ethisch-historisch misschien niet. In het door oorlog en sloopwoede geteisterde Tiel moet elk oud pand tellen en op zijn merites beoordeeld worden. Het is technisch mogelijk om het totale dubbele woonhuis in oude glorie te herstellen. Resterend bouwvolume, foto's en bouwtekeningen brengen een restauratie en reconstructie binnen handbereik. Desnoods kan van het linker pand de gevel worden gestempeld en hersteld, waarna de ontwikkelaar erachter het beoogde appartementencomplex kan realiseren.

In februari 2019 verscheen in opdracht van de gemeente Tiel het rapport 'Typisch Tiel', waarin de opstellers de stad op allerlei terreinen doorlichten en aanbevelingen doen voor de toekomst. De slotzin luidt: "Tiel moet zich nadrukkelijk (blijven) profileren als groene en historische stad aan het water." Welnu, dan moet die historie in de stedelijke bebouwing wel zichtbaar blijven en niet alleen via foto's, archiefstukken en boeken aan het nageslacht doorgegeven worden. Of dit lukt, hangt af van de beslissingen die we nu nemen.

MOLUKSE GESCHIEDENIS ZICHTBAAR GEMAAKT

In 1951 kwamen ongeveer 12.500 oud KNIL-militairen en hun gezinnen uit voormalig Nederlands Oost-Indië in Nederland aan. Ook Tiel kreeg enige honderden nieuwe Molukse inwoners die huisvesting vonden in twee kampen: in en rond de oude negentiende-eeuwse villa De Elzenpasch en bij de Schutsluizen, een oud DUW-kamp (DUW = Dienst Uitvoering Werken, ingezet bij de wederopbouw) bij de Peppellaan en de Wilglaan. Om de geschiedenis van de Molukse Tielenaars zichtbaar te maken heeft de gemeente twee borden laten plaatsen, die je kunt vinden aan de Burgemeester Meslaan en op de hoek van de Grotebrugse Grintweg met de Peppellaan. De borden zijn uitgevoerd in cortenstaal en vertellen de geschiedenis van de kampen met hun bewoners in tekst en met foto's.

Paneel Molukkers Burg. Meslaan (Foto auteur)

HANS WILLEM RIJNEKE (1941-2021)

Willem Rijnke met zijn Koninklijke onderscheiding in 2010.
(Foto Jan Bouwhuis)

Op 17 november 2021 overleed Willem Rijnke, precies tachtig jaar oud. Hij had grote verdienste voor de Vereniging Oudheidkamer.

Willem Rijnke was geboren in Utrecht. In Tiel kwam hij in 1981 als directeur van het postkantoor. Nadat dat was verdwenen, was hij nog enige tijd voor de posteries werkzaam, maar later verrichtte hij ook ander werk.

Willem Rijnke had een grote historische belangstelling. In 1996 werd hij lid van de Historische Werkgroep Tiel. Hij bewerkte in de volgende jaren de zeventiende eeuw voor het Kalendarium van Tiel. In 2005 werd hij secretaris van de Vereniging Oudheidkamer. Hij vervulde die functie tien jaar, tot 2015, maar toen zijn opvolger er al binnen een jaar de brui aan gaf, nam hij in 2016-2017 nog weer enkele maanden het secretariaat waar. In de jaren 2018-2020 was hij nog actief bij het verwelkomen van nieuwe OKT-leden.

Naast de Oudheidkamer was hij ook in andere verenigingen actief. Van 1993 tot aan zijn overlijden was hij directeur-rentmeester van de Vereniging De Groote Sociëteit. Daarmee vervulde hij een spilfunctie in deze vereniging. Zijn historische belangstelling kwam jarenlang tot uiting, doordat hij als vrijwilliger van het Regionaal Archief oude stukken transcribeerde.

In de Nieuwsbrief van de Oudheidkamer karakteriseerde Menko Menalda hem als volgt:
“Hij was de man van aanpakken en de dingen direct, liefst zelf, regelen, maar wuifde complimenten en bedankjes bescheiden weg.”

Wegens vele verdiensten werd hij in 2010 onderscheiden als Lid in de Orde van Oranje Nassau.

AANWINSTEN FLIPJE EN STREEKMUSEUM

In de vorige Kroniek (Twaalfde jaargang, nummer 3, december 2021) kon u lezen over de Tielse schilder Henk van Mourik. In het najaar van 2021 kreeg het museum een drietal kleine werken, gemaakt door Lies Veenhoven (1919-2001), een nicht van Van Mourik. Hij was het ook die Lies stimuleerde om zich verder te bekwamen in artistieke richting. Zij koos voor toegepaste kunst en ontplooiëde zich als illustrator van boeken bij de uitgeverijen Van Gorcum, Kluitman en Wolters Noordhoff. Lies Veenhoven maakte ex-libris, geboortekaartjes en werkte in opdracht van particulieren en gemeente. Bij het RKD wordt zij omschreven als illustrator, schilder en aquarellist. Lies Veenhoven is geen onbekende in Tiel en er is veel over haar geschreven.

Vanaf 1943 woonde zij met haar ouders in Tiel, waar het gezin introk bij Henk van Mourik. Ze trouwde met Gerrit ter Horst. Het echtpaar bleef kinderloos. Na haar dood is haar nalatenschap geschonken aan het Regionaal Archief Rivierland. Het museum heeft eveneens een mooie en waardevolle collectie van haar werk en wel speciaal uit 1945 met afbeeldingen van Tiel direct na de verwoesting. Dat Lies Veenhoven van de stad Tiel hield blijkt uit haar oeuvre. Naast stadsgezichten en illustraties voor boeken bestond haar vrije werk uit fraaie aquarellen van andere onderwerpen, zoals poppen.

De drie werken, reproductie-aquarellen op klein formaat 13 x 12 cm, tonen haar krachtige lijnvoering, haar gevoel voor licht en de liefde voor monumenten en straatbeeld. Zij laten ons het Ambtmanshuis en het Koetshuis van het vroegere landgoed De Elzenpasch (afbeelding) zien. Lies Veenhoven had een vlotte stijl van tekenen met aandacht voor details. Ze maakte deze illustraties in de jaren '80 voor de omslagen van de gemeentegidsen. De werken zijn tot en met 17 april te zien in de tentoonstelling Parels uit het depot in het Flipje en Streekmuseum.

Lisette le Blanc,
conservator

NIEUWS REGIONAAL ARCHIEF RIVIERENLAND

ARCHIEF VAN MUZIKALE ONDERNEMER JAN LATHOUWERS BIJ HET RAR

Het RAR kreeg onlangs het archief van de muzikale Tielse sigarenhandelaar Jan Lathouwers van zijn dochter. Het is nog niet geïnventariseerd, maar het is overduidelijk dat het vol bijzondere stukken zit.

DE LAT

Jan (Johannes Andreas Nicolaus) Lathouwers, bijnaam 'De Lat' wordt geboren op 26 februari 1912 in Tiel. Jan zit jarenlang in de sigarenhandel en heeft een sigarenhandel 'De Lat' aan de Waterstraat. In augustus 1976 schrijft hij een brief aan zijn relaties waarin hij zegt dat "Voortzetting van de zaak in verband met onze gezondheidstoestand niet aanbevelenswaardig is." Het lukt hem niet om het pand als sigarenzaak te verkopen, dus verkoopt hij het buiten de branche en wordt "sigarenhandel Lathouwers 'De Lat' op 31 dezer precies na 78 jaar bestaan gesloten en opgeheven."

Hij is ook lang actief voor het Rijkskolenbureau. Van deze activiteiten heeft Jan een dagboek bijgehouden dat ook in het archief te vinden is.

THE HAPPY BOYS

Het schrijven en maken van muziek is al vanaf zijn 15de zijn passie. Als jongeman zit hij samen met André Couhein, Pietje van de Heuvel, Cor Emans en Wim Emans in de band The Happy Boys, in die tijd een begrip in de Betuwe

Naast krantenknipsels over een brand in de woning aan de Waterstraat door kortsluiting in de televisie, zitten er getuigschriften, vergunningen, stukken van optredens en een bedankbrief van zijn echtgenote in het archief. Zij schrijft deze aan de medewerkers van het Vrijthof. Jan is daar op 13 september 1986 op 74-jarige leeftijd overleden.

TRANSCRIPTIE VAN CHARTERS

Enkele vrijwilligers van het RAR hebben in najaar 2021 circa 30 Tielse charters getranscribeerd.

Zij konden dit vanaf thuis doen omdat deze digitaal beschikbaar zijn. De stukken gaan over zogenaamde verwinprocedures en bevinden zich in de archieven van de gerechtsbanken van Tiel en Zandwijk. Voor de meeste mensen zijn deze charters onleesbaar. Dank zij de vrijwilligers zijn ook deze charters nu veel beter toegankelijk. Zie bijvoorbeeld 0008-3253

BOUWVERGUNNINGEN TIEL

Er wordt hard gewerkt bij het RAR om de vooroorlogse bouwvergunningen van Tiel beter toegankelijk te maken.

Zo zijn er vele tekeningen uit de periode 1856-1892 geïnventariseerd. Hierbij zijn ze omgezet naar de juiste beschrijving (bouwtekening, hinderwettekening e.d.). Ook is zo veel mogelijk geprobeerd het juiste adres te vinden. Totaal gaat dit om circa 1200 tekeningen. Zo kan bijvoorbeeld de tekening van Villa Rozenhage aan de Stationsstraat 23 uit 1886 (0007-8420) makkelijk worden gevonden.

In bewerking zijn nog de politievergunningen 1912-1945.

Deze worden apart beschreven. Hieronder bevinden zich vele bouw-dossiers van bedrijven en fabrieken in Tiel, waaronder De Betuwe en de verschillende metaalfabrieken die Tiel rijk is geweest. Ook deze dossiers worden beter toegankelijk gemaakt.

BOEKBESPREKINGEN

Martin Berendse en Paul Brood. Historische stad-satlas. NL Nederland stedenland. Zwolle 2021. Geïllustreerd. Plaatsnamen register. Literatuurlijst. 224 pagina's. ISBN nr.978-94-625-8442-6. Prijs € 29,95.

In vijf hoofdstukken beschrijven de auteurs in dit deel drie van de Historische atlas NL hoe de zelfstandige stad tot stand kwam. In het bijzonder het ontstaan, bloei, teruggal, industrialisatie en de moderne stad. Een periode omvattend van de Romeinse tijd tot heden. Een rijk geïllustreerde, toegankelijke encyclopedische beschrijving van de oude Nederlandse steden. Ook Tiel komt er uitvoerig in voor. In overzichtelijke tabellen worden de belangrijkste steden behandeld en blijkt Tiel tussen 1191 en 1197 stadsrechten verkregen te hebben volgens een lijst met de 159 oudste steden. In de middeleeuwen ontstonden de muren, straten, pleinen en poorten en groeiden de vestingwerken in de 16e en 17e eeuw vanwege de vele gevoerde oorlogen. Tiel wordt met 22 andere tot de Hanzesteden gerekend, in het midden latend of het een klein of groot Hanzerecht had. Het geheel wordt afgesloten met onder andere een index op plaatsnamen en een uitgebreide lijst van te lezen bronnen en literatuur voor verder onderzoek door de nieuwsgierige in historie geïnteresseerde lezer. Aan te bevelen voor iedere liefhebber van steden-geschiedenis!

Brenda Leenders (eindredactie). Doe jezelf een plezier! Dit boek is gemaakt voor iedereen die zich vrijwillig inzet. Varik 2021. Kleurenillustraties. 104 pagina's. ISBN 978-94-90329-50-1. Prijs € 14,95.

Dit boek is een initiatief van Stichting Mozaïek Welzijn en emjee|uitgevers. Het is een eerbetoon aan ruim zestig Tielse vrijwilligers die door korte interviews vertellen wat en waarom ze vrijwilligerswerk doen; wat het voor hen betekent. Zij zetten daarbij vaak hun ziel en zaligheid in voor hun naasten. De meesten werken in stilte hoe zwaar het soms ook is. Uit de interviews komt echter ook sterk naar voren dat er veel plezier aan beleefd wordt en dat het dankbaar werk is. Wat opvalt is dat, naast ouderen, ook veel jongeren zich inzetten voor een familielid, een buurvrouw of -man of voor de gemeenschap, zoals het rijden van een buurtbus, palliatieve zorg, meewerken bij een cor-soclub, Humanitas Homestart, de dierenambulante, het Toon Hermanshuis, de kerk of de moskee. Het ook nog mooi vormgegeven boek is een prachtig, warm initiatief, dat na lezing een stimulans kan zijn ook vrijwilligerswerk te gaan doen, want wie wil zichzelf nu geen plezier doen?

VERENIGING OUDHEIDKAMER VOOR TIEL EN OMSTREKEN

De Nieuwe Kroniek is een uitgave van de Vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken. De Oudheidkamer is opgericht in 1901 en houdt zich bezig met het verleden van Tiel en het Rivierenland en de relatie daarvan met het heden. De vereniging deelt haar kennis over het cultureel erfgoed van stad en regio met beleidsmakers en andere belanghebbenden en volgt kritisch ontwikkelingen die het erfgoed kunnen aantasten. De vereniging stimuleert initiatieven die het aandachtsterrein van de vereniging raken. De programmacommissie biedt de leden van de vereniging ieder jaar een uitgebreid lezingen- en excursieprogramma. Naast stad- en streekgebonden onderwerpen krijgen ook meer algemene onderwerpen op cultuurhistorisch gebied aandacht.

De vereniging kent de volgende werkgroepen:

ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP BATO

Waakt over de bodemschatten en zorgt voor het documenteren en toegankelijk maken van waardevolle bodemschatten.

Contact: Willem Spekking.

E: bato@oudheidkamer-tiel.nl

HISTORISCHE WERKGROEP TIEL

Verzorgt publicaties over streekgebonden historische onderwerpen en legt het heden en verleden vast in beeld en geluid.

Contact: Beatrijs van Dijk

E: bvdijk@rarivierenland.nl

COMMISSIE ERFGOED

Waakt over de talrijke monumenten en ander cultureel erfgoed in Tiel en de regio.

Contact: vacant

PROGRAMMACOMMISSIE

Stelt het Jaarprogramma van de vereniging samen.

Contact: Angèle Roeffen

E: programmacommissie@oudheidkamer-tiel.nl

WEBBOUWER EN WEBMASTER

Contact: Dick Buijs

E: dick@oudheidkamer-tiel.nl

BESTUUR

Contactadres bestuur

M.J. (Martin) van der Mark, voorzitter

E.J.Th.A.M.A. (Emile) Smit, secretaris

J.C. (Hans) Oosterman, penningmeester

Mevr. M.M. (Ria) Kragten-van der Mark

Mevr. M.A.M. (Ans) van den Meijdenberg

P.R.M. (Paul) van der Ven

E: secretaris@oudheidkamer-tiel.nl

Het lidmaatschap voor het jaar 2022 bedraagt

€ 20 bij automatische incasso of € 22,50 bij handmatige betaling op rekeningnummer NL95INGB0004240023.

Uitgebreide informatie over de vereniging, de werkgroepen, het jaarprogramma, de uitgegeven en nog voorradige boeken, de eerder verschenen nummers van de Nieuwe Kroniek en nog veel meer vindt u op de website van de vereniging: www.oudheidkamer-tiel.nl

REDACTIE DE NIEUWE KRONIEK

Ria Kragten, Pierre van der Schaaf,

Peter Schipper, Wim Veerman en Bob Willemsen.

Contact: nieuwekroniek@oudheidkamer-tiel.nl

Filmmateriaal: Jan Bouwhuis

Realisatie: emjee | vormgevers, Varik

Leden van de Oudheidkamer ontvangen de Nieuwe Kroniek gratis. Losse nummers zijn verkrijgbaar bij boekhandel Arentsen.

De redactie heeft getracht de rechten betreffende foto's, afbeeldingen, teksten e.d. van derden, gebruikt in De Nieuwe Kroniek, te achterhalen. Indien personen of instanties van mening zijn dat hun rechten niet voldoende zijn gerespecteerd, dan kunnen zij daarover contact opnemen met de redactie.

Meningen of feiten, weergegeven in de bijdragen aan dit blad vallen onder de verantwoordelijkheid van de betreffende auteur. Redactie en uitgever zijn hiervoor niet aansprakelijk.

Vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken

SCHEVENINGEN, 28 augustus - Een automobielfeest in Scheveningen trok veel bekijks. Er werden verschillende proeven van behendigheid afgelegd, zoals het rijden met twee wielen op de trottoirband en het achteruitrijden van een trapjesbrug. Het feest werd besloten met het onderdeel ringsteken door dames. (Kroniek van de twintigste eeuw)

Op 26 januari wordt de schrijver Menno ter Braak geboren. Menno bezocht in Tiel het gymnasium. Als overtuigd anti-fascist kon hij niet leven met een Duitse overheersing en pleegde op 14 mei 1940 zelfmoord. (De Tielenaar)

In dit krantenartikel uit 1898 draaide het om de ontorechte veroordeling wegens landverraad van de Joods-Franse officier Alfred Dreyfus (1859-1935) Het proces werd herzien. Pas in 1906 werd Dreyfuss onschuldig verklaard. De schrijver Emile Zola heeft dit laatste niet meer mee mogen maken. Hij overleed op 29 september 1902. (Kroniek van de twintigste eeuw)

Charles Lindbergh (geboren 4 febr.) was naast piloot ook schrijver en uitvinder. Helaas ook bekend vanwege de ontvoering en dood van zijn oudste zoon Charles jr. op tweejarige leeftijd in 1932. Deze gebeurtenis is altijd nog een mysterie. De verdachte Bruno Hauptmann heeft tot zijn executie altijd beweerd onschuldig te zijn. (www.firstfly.weebly.com / Kroniek van de twintigste eeuw)

1902

STOCKHOLM, 10 december - De Nederlanders Hendrik Antoon Lorentz en Pieter Zeeman hebben vanaf 1896 samen onderzoek verricht naar de invloed van magnetisme op stralingsverschijnselen. Gezamenlijk hebben zij de Nobelprijs voor natuurkunde ontvangen. (Kroniek van de twintigste eeuw / Wikipedia)

Proefstation „TIEL”
STATIONSTRAT 2 D.

Laboratoria voor het onderzoek van Levensmiddelen, Landbouwproducten, Kunststoffen, Water, Glas, enz.

Geologisch onderzoek van Miltk en Water van de Geldersche Rijksoverheid, vooral arbeidsomstandigheden als bacteriologisch.

Het geologisch onderzoek der randschichten geologisch geleid door den Heer VAN LEST Rijksman, en wordt hieraan aansluitend in een register gehouden

Röntgen-Inrichting,
waaronder verduidelijking van gewassen, door middel van Elektroschiet.

Spreekuren Dinsdag en Vrijdag van 2-3 uur.

TIEL, 1 december - De Geldersche Melkinrichting, onder leiding van directeur J. Pennington de Jongh wordt uitgebreid met een keuringsdienst van levensmiddelen, landbouwproducten, gas en water. Deze nieuwe afdeling krijgt de naam: Proefstation Tiel. (Kalendarium Tiel)

Stads- en Arrondissements-Nieuws.

TIEL, 4 Nov. Voor de vermoedelijk op 1 Januari te openen lichtkroonfabriek door de firma J. N. Daalderop en Zonen alhier werd heden in den tijd van drie uren van het station naar het fabrieksterrein een stoomketel, wegende 22000 Kg., vervoerd.

Het vervoer geschiedde op een ketelwage door 150 werklieden van genoemde firma en was aangenomen door de Kon. Nederl. machinefabriek v/h. *Bogemann te Helmond*. In de kunst van vervoeren schijnt men in den laatste tijd vorderingen gemaakt te hebben, daar eenigen tijd geleden alhier voor een ketel, 5000 Kg. minder wegende, op geheel andere wijze getransporteerd door verplaatsing met dommekrachten en duim voor duim als het ware, de tijd van twee dagen over bijna denzelfden afstand noodig was.

Men heeft zeker reeds opgemerkt het nieuwe gebouw, dat de firma *Daalderop* naast haar reeds bestaande fabriek heeft opgericht. Het zal dienen, zooals wij reeds schreven, voor *lichtkroonfabriek*, een nieuwe industrie, die waarschijnlijk weer aan veel brood zal verschaffen.

Marie en Pierre Curie ontdekken op 20 april in hun laboratorium de radioactieve stof Radium, een belangrijke ontwikkeling in de bestrijding van kanker. Een jaar later werden zij voor hun werk op het gebied van stralingsonderzoek bekroond met de Nobelprijs voor de Natuurkunde. (Wikipedia)

Uit de Tielsche Courant. De firma J.N. Daalderop en Zonen bouwt een nieuw fabrieksgebouw aan de Binnenhoek voor de fabricage van lichtkronen. De productie zal binnen enkele weken beginnen en zal enige tientallen arbeidsplaatsen scheppen. Voor het specialistische werk zijn enige Duitse werklieden aangetrokken. (RAR/Kalendarium)